

Nimistöntutkimuksen metodit Virittäjän kirjoituksissa

TERHI AINIALA JA PAULA SJÖBLÖM

1 Johdanto

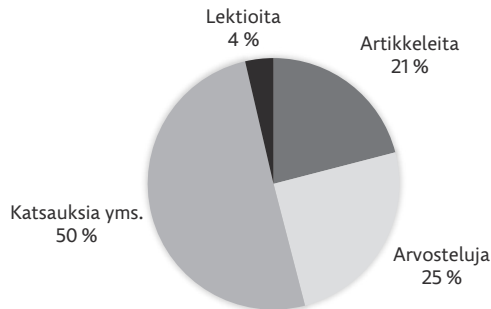
Nimistöntutkimusta eli onomastiikkaa pidetään lingvistiikassa jossain määrin marginaalisena tutkimusalana. Virittäjässä erisnimiin liittyvät tutkimuskysymykset ovat olleet kuitenkin esillä vuosittain alusta lähtien. Tutkimusaiheet, -aineistot ja lähestymistavat ovat vaihdelleet aikojen kuluessa kulloinkin vallalla olleiden yleislingvististen ja fennististen teorioiden mukaisesti, mutta kirjoitukset kertovat myös laajoista tutkimuslinjoista ja suomalaisen onomastiikan menetelmien kehityksestä. Tarkastelemme tässä artikkelissa Virittäjässä vuosina 1897–2019 julkaistuja erisnimiä käsitteleviä kirjoituksia ennen kaikkea metodisesta näkökulmasta.¹ Suomalaisen nimistöntutkimuksen historiaa ja linjoja ovat aiemmin käsitelleet Eero Kiviniemi (1995) ja Terhi Ainiala, Minna Saarelma ja Paula Sjöblom (2008) sekä paikannimistön tutkimuksen osalta Ainiala ja Ritva Liisa Pitkänen (2002).

Olemme käyneet läpi Virittäjän vuosikerrat ja taulukoineet kaikki erisnimiä käsittelevät kirjoitukset (ks. verkkoliite). Mukana ovat paitsi tutkimusartikkelit myös muut tekstilajit. Poimiminen ei kaikin osin ole ollut helppoa, eikä avainsanoihin ole välttämättä voinut luottaa, sillä nimiä on välillä käsitelty osana jotain laajempaa tutkimuskysymystä. Varsinkin varhaisissa kirjoituksissa on useita kattavasti sekä sana- että nimihistoriaa käsitteleviä tutkimuksia; nämä ovat mukana aineistossamme. Sen sijaan emme ole ottaneet mukaan kirjoituksia, joiden pääsisältö on selvästi jossain muussa aihepiirissä kuin nimissä, vaikka niissä olisi myös nimiin liittyviä huomautuksia. Tällaisia ovat esimerkiksi yleisesti nominitaivutusta tai puhuttelua koskevat tutkimukset.

Virittäjä on vuosina 1897–2019 julkaissut joka vuosi vähintään yhden nimistöön liittyvän kirjoituksen lukuun ottamatta vuotta 1898. Kaikkiaan Virittäjässä on ilmestynyt 496 erisnimiäiheistä artikkelia, katsausta, havaintokirjoitusta, kommenttia, kirjarvostelua ja lektiota. Näistä tutkimusartikkeleita on 104, katsauksia 250, ja 124 kirjoitusta esittelee ja arvioi nimistökirjallisuutta. Väitöksenalkajaisitelmiiä on julkaistu 18; ensimmäinen niistä on Ainialan lektio vuodelta 1997, jonka jälkeen seuraavat il-

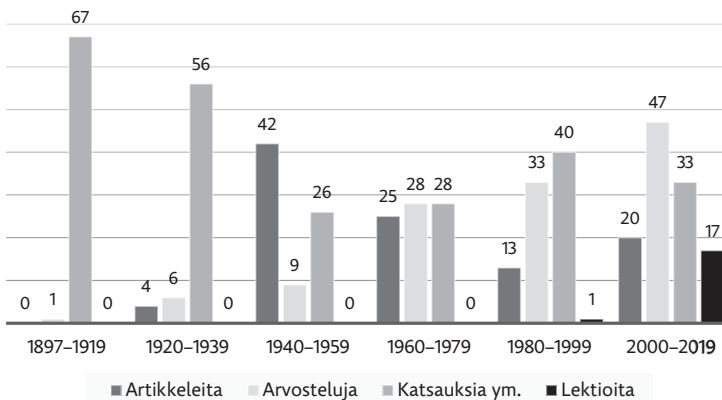
1. Artikkelit on rakennettu ja laadittu vahvasti yhteistyössä. Rakenteesta, luokittelusta ja näkökulmista on keskusteltu ja sovittu yhdessä. Aineisto on käyty läpi vuosikymmenittäin niin, että Ainiala on vastannut parittomista vuosikymmenistä ja Sjöblom parillisista.

mestyivät vuonna 2003 (Minna Saarelna-Maunumaa ja Yvonne Bertills).² Siitä eteenpäin nimistöväitöksiä ja siten myös -lektioita on ollut 0–3 vuodessa. Virittäjän kaikkien nimistökirjoitusten jakautuminen eri tekstilajeihin näkyy kuviossa 1.

Kuvio 1.
Virittäjän nimistökirjoitusten tekstilajit.

Katsausten ja niitä vastaavien tekstien osuus on kuviossa 1 hyvin suuri, koska vuoden 1913 asti kirjoitukset olivat ajalle tyypilliseen tapaan lyhyehköjä, havaintotyyppisiä tekstejä. Sellaiset tekstit, jotka nykylukijat luokittelisivat tutkimusartikkeleiksi, olivat aina 1940-luvulle asti harvassa. Ensimmäinen Virittäjässä ilmestynyt nimistöä käsittelevä artikkeliksi luokiteltu kirjoitus on Martti Räsänen (1936) ”Nimityypistä *Tavast(e)*, *Ervast(i)* yms.”, joka tosiasiassa on vajaan kahden sivun mittainen katsaus. Toisaalta lukuisia tätä kattavampia kirjoituksia oli ilmestynyt Virittäjässä jo aiemmin, mutta niitä ei ollut lehdessä määritelty artikkeleiksi. Ensimmäinen nimistökirjallisuutta esittelevä teksti oli A. V. Koskimiehen (1913) laaja arvio Heikki Ojansuun teoksesta *Kotieläintemme suomenkielinen nimistö*. Kuviossa 2 on esitetty erilaisten nimistökirjoitusten määrät noin 20 vuoden jaksoissa.

Kuvio 2.
Virittäjän nimistökirjoitusten määrät tekstilajeittain noin 20 vuoden jaksoissa.

2. Väitöksenalkajaisestelmään pohjautuvia kirjoituksia on kuitenkin julkaistu jo aiemmin. Vuonna 1971 ilmestyi Kiviniemen artikkeli, joka on pidennetty versio hänen lektiostaan.

Suomalaisen onomastiikan metodit ilmenevät selvimmin artikkeleista, katsauksista ja havaintokirjoituksista. Näiden alkuperäistutkimusten lisäksi tarkastelemme myös kirja-arvioita, konferenssikatsauksia sekä tutkimuslaitoksia ja arkistoja esitteleviä kirjoituksia, koska niistä välittyy aikalaiskeskustelu onomastiikan teoreettisista ja metodisista näkökulmista sekä kansainvälisistä vaikutteista. Emme kuitenkaan käytä niitä metodeja koskevien laskelmiemme aineistona.

Kielenhuoltoon liittyviä kirjoituksia³ on 83 (17 %). Valtaosa niistä on ilmestynyt ennen Suomen Akatemian kielitoimiston tiedotuslehden, *Kielikellon*, syntymistä vuonna 1968, joskin vielä 1980-luvulla nimistönhuollosta keskusteltiin Virittäjänsäkin palstoilla. Kielenhuoltoon liittyvät, tavallisesti nimien ortografiaa käsittelevät tekstit ovat mukana kokonaislaskelmissamme, mutta niiden luokittelu metodisesti on useimmiten mahdotonta, emmekä tarkastele niitä tätä enempää. Nimien yleiskielistä käyttöä ohjailevat tekstit ovat yleensä lyhyitä, muutaman sivun tai vain muutaman kappaleen mittaisia, mutta osa on perusteellisia, monisivuisia tutkimusartikkelin kaltaisia kirjoituksia. Esimerkiksi vuonna 1929 E. A. Tunkelo ja Lauri Kettunen kävivät kiivasta keskustelua *Viro*- ja *Eesti*-nimistä. Tunkelon asiapitoinen, 21-sivuinen kirjoitus nimien *Viro* ja *Vironmaa* alkuperästä ja tarkoiteista kirvoitti Kettusen vaatimaan *Eesti*-nimen käyttöä *Viron* sijaan muun muassa heimosuhteiden parantamisen vuoksi. Hänen mukaansa kyse oli ennen kaikkea oikeakielisyydestä ja nykykäytöstä, ei historiasta. Tunkelo vastasi jälleen monisivuisesti – myös oikeakielisyyserusteita esittäen. (Tunkelo 1929a, 1929b; Kettunen 1929.)

Taulukko 1.

Tuotteliaimmat Virittäjään nimistöstä kirjoittaneet tutkijat.

Tutkija	Kirjoituksia (N)
Viljo Nissilä	45
Terhi Ainiala	28
E. A. Tunkelo	27
Eero Kiviniemi	16
Heikki Ojansuu	15
Jalo Kalima	14
Ritva Liisa Pitkänen	14
Eeva Maria Närhi	13
Sirkka Paikkala	11

Virittäjään on tarkastelujaksomme aikana kirjoittanut erisnimistä noin 200 eri kirjoittajaa. Viime vuosikymmeninä useamman kirjoittajan yhteisartikkelit ja -katsaukset ovat jonkin verran yleistyneet. Enemmistö kirjoittajista on kielitieteellisen koulutuksen saaneita nimistöntutkijoita, mutta joukossa on myös muita kielentutkijoita sekä lähi-

3. Vuosien varrella on julkaistu pohdintoja ja ohjeita esimerkiksi alkukirjainten koosta (Airila 1902; T. Itkonen 1988) sekä vieraskielisten nimien kirjoittamisesta, ääntämisestä, taivuttamisesta ja käyttämisestä (Tunkelo 1908; Rissanen 1987). Osa kirjoituksista on julkaistu ilman yksilöityä tekijää ("Kielitoimiston [Kielilautakunnan] tiedonantoja, vastauksia ja suosituksia").

tieteenalojen, ennen kaikkea historian, kansatieteen ja folkloristiikan, tutkijoita. Ehdottomasti ahkerin kirjoittaja on ollut Viljo Nissilä, joka ehti pitkän uransa aikana kirjoittaa Virittäjään 45 artikkelia ja muuta kirjoitusta. Nissilän opettaja ja väitöskirjaohjaaja E. A. Tunkelo (ks. T. Itkonen 1963) niin ikään julkaisi Virittäjässä lukuisia nimistökirjoituksia. Virittäjän historian tuotteliaimmat nimistökirjoittajat on esitetty taulukossa 1.

Ennen kuin siirrymme tarkastelemaan Virittäjän kirjoituksissa esiteltyjä ja hyödynnettyjä onomastiikan metodeja, luomme silmäyksen nimistöntutkimuksen kansainvälisiin vaikutteisiin.

2 Nimistöntutkimuksen metodit ja kansainväliset vaikutteet

Suomalaisen nimistöntutkimuksen kansainvälisyys ja kielirajat ylittävät tutkimuskohteet nousevat Virittäjän kirjoituksissa eri tavoin esiin jo 1900-luvun alkupuolelta lähtien (esim. Grotenfelt 1906; Tilk 1910). Konkreettisimmin kansainvälisyys käy ilmi kirja-arvioista ja konferenssikatsauksista.⁴ Kansainvälisyyden anti on kuitenkin hahmotettu vaihtelevasti eri aikoina, ja suomalaisen tutkimuksen suhdetta kansainväliseen tutkimukseen on arvioitu eri näkökulmista.

Vuosien varrella suomalaisille kielentutkijoille on esitelty artikkeleissa ja kirja-arvioissa moniin eri sukukieliimme liittyvää nimistöntutkimusta: eniten unkaria koskevaa (esim. Welin 1978) ja virolaista nimistöntutkimusta (esim. Mägiste 1970; Kiviniemi 1979). Sukukieltemme lisäksi on esitelty tšekkiläistä, slovakialaista ja saksalaista (esim. Paikkala 1997, 2005, 2010), tanskalaista (esim. Haavio 1921; Ainiala 1993) ja varsinkin ruotsalaista nimistöntutkimusta (esim. Nissilä 1952a; Pitkänen 1971; Räikkälä 1971; Ainiala 1995).

Pohjoismainen, etenkin ruotsalainen tutkimus on ollut pitkään paitsi läheinen kumppani myös vertailukohta suomalaiselle tutkimukselle. Aluksi oman maan työn ei nähty yltävän länsinaapurin tasolle. Arvioidessaan vuonna 1952 ruotsalaista tutkimusjulkaisua Nissilä (1952a: 60) kirjoittaa, kuinka ”[r]ikkaan naapurimaamme Ruotsin korkeatasoisen paikannimistöntutkimuksen tuloksia on julkaistu viime vuosina suorastaan kadehdittavassa määrin”. Samana vuonna ilmestyneessä kongressikatsauksessa hän puolestaan toteaa: ”[J]oskin kongressissa joutui pettymyksekseen toteamaan, miten paljon suomalainen tutkimus on jäljessä Euroopan ja etenkin Skandinavian onomastiikasta” (Nissilä 1952b: 326; ks. myös 1951b). Nissilän huomio kohdistui ennen kaikkea etymologiseen ja typologiseen tutkimukseen, mutta myös sen taustalla olevaan paikannimistön keruu- ja arkistotyöhön. Naapurimaan tutkimukselta alettiin kuitenkin vähitellen odottaa muutakin kuin etymologista otetta, ja vuonna 1971 Anneli Räikkälä (1971) kirjoittaa tuoretta ruotsalaista nimistöntutkimuksen käsikirjaa arvioidessaan: ”Nimistöntutkimuksellahan on jo pitkään ollut Ruotsin kielentutkimuksessa erittäin näkyvä sija. – – Näkökulma on kuitenkin ahtaasti etymologioiva tähänastisen

4. Onomastiikkamme kansainvälisyydestä kertoo myös se, että Virittäjään ovat kirjoittaneet monet ulkomaalaiset nimistöntutkijat, mm. Béla Kálmán (1961), Knut Bergsland (1967), Julius Mägiste (esim. 1970) ja Paul Alvre (1992).

tutkimustradition mukaisesti. Käsikirjalta odottaisi kuitenkin edes lyhyttä katsausta tutkimuksen tähänhetkisiin uusiin virtauksiin. Tietävästi Ruotsissakin on tehty joitakin nimisosiologisia ja -psykologisia tutkimuksia.” (Mas. 329.)

Kansainvälinen nimistöntutkimuksen yhteistyökomitea International Council of Onomastic Sciences (ICOS) ja sen aikakauskirja *Onoma* perustettiin vuonna 1950 Belgiassa. Tätä esittelevässä Nissilän kirjoituksessa kansainvälinen työ välittyy lukijalle lähinnä tarpeena dokumentoida kansallista tutkimusta, eikä esiin tuoda esimerkiksi mahdollisuutta tutkimusnäkökulmien avartumiseen. Nissilä (1951b) toteaa, että bibliografinen työ pakottaa meidätkin ”kiinnittämään enemmän huomiota suuressa määrin laiminlyötyyn nimistöntutkimukseemme”. Tämän jälkeen ICOSin kongresseja on esitelty Virittäjän lehdillä säännöllisesti, ja 1970-luvulta alkaen katsauksissa alkaa näkyä monipuolisemmin keskustelua myös onomastiikan metodeista (esim. Räikkälä 1970: 58–59; Pitkänen 1972).

Virittäjän kirjoituksista voi huomata, että Suomessa tehdyn tutkimuksen arvoitus kasvoi 1900-luvun jälkipuoliskolla selvästi. Suomalainen onomastiikka katsottiin kansainvälisesti hyväntasoiseksi, ja toisinaan sen nähtiin tarjoavan mallia muillekin. ICOSin kongressi järjestettiin vuonna 1990 Helsingissä, ja sen yhteydessä julkaistiin suomalaista tutkimusta esittelevä artikkelikokoelma (Leskinen & Kiviniemi toim. 1990). Kaija Mallat (1991: 312) huomauttaa tätä koskevassa kirja-arviossaan, kuinka maamme tutkimus on viime vuosikymmeninä noussut kansainväliselle tasolle ja kuinka muut voisivat oppia suomalaisilta ”ainakin paikannimiaineiston keruuta ja aineiston systemaattiseen käyttöön perustuvaa teoriaa ja metodiikkaa”.

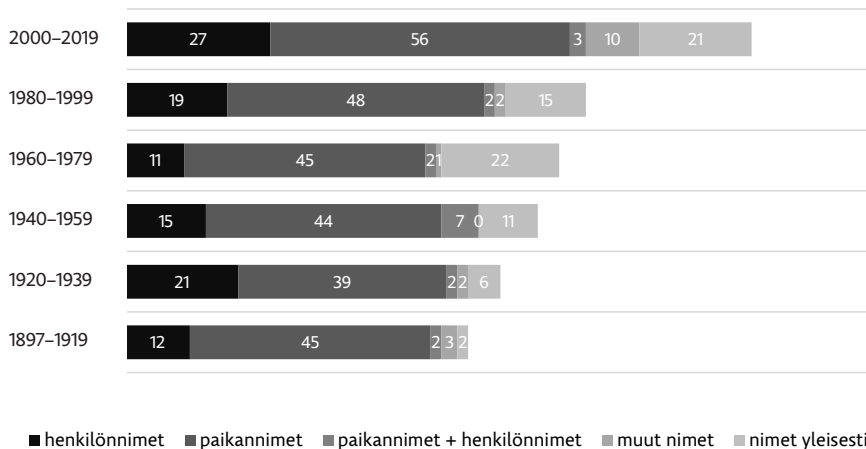
3 Nimikategoriat ja niiden tutkimusmenetelmät

Paikannimien tutkimus on korostunut niin suomalaisessa kuin kansainvälisessäkin onomastiikassa. Paikannimet eli toponymit on nähty kiinnostavina, kielen ja asutuksen historiaa valottavina kielen muistomerkkeinä. Samantapaista, menneisyyden selvittämiseen liittyvää hyötyä on nähty myös henkilönnimien alkuperän tutkimisessa.

Kun nimistöntutkimus vähitellen 1900-luvun kuluessa alettiin hahmottaa omaksi tieteenhaarakseen, säilyivät paikannimet ja henkilönnimet pitkään alan ainoina tunnistettuina tutkimuskohteina, vaikka muidenkin entiteettien nimistä kirjoitettiin myös Virittäjässä jo varhain (esim. lehmien nimistä Könönen 1913; kaupallisista nimistä Teppo 1939). Lauri Hakulinen (1949) esitteli Virittäjän lukijoille termit *onomastiikka*, *antroponymia* (henkilönnimitutkimus) ja *toponymia* (paikannimitutkimus) arviossaan A. Dauzat'n teoksesta *Les noms de personnes*. Muista nimistä tutkimuskohteena alettiin paitsi suomalaisessa myös kansainvälisessä tutkimuksessa varsinaisesti puhua vasta 1990-luvulle tultaessa (Jóhannesson, Karlsson & Ralph toim. 1994); tosin Koskimies huomautti jo vuonna 1913 esitellessään Ojansuun kotieläinten nimitystä käsitellyttä tutkimusta, kuinka tämä ”on osottanut, mikä tärkeä sekä yleensä kansallinen että erikoisesti tieteellinen merkitys tälläkin lajilla nimitutkimusta saattaa olla” (mas. 70). Tämä niin sanottu muu nimistö on sittemmin näkynyt enimmäkseen Virittäjän kielenhuolto-osastossa. Tutkimusartikkelit muista kuin paikan- ja henkilö-

nimistä ovat harvassa (tähtikuvioiden ja etenkin Otavan nimestä Erdödi 1969 ja turku-laisten asunto-osakeyhtiöiden nimestä Sjöblom 2000), mutta niitä täydentävät lektiöt (esim. Bertills 2003; Kalske 2005; Sjöblom 2006; Seppälä 2013) ja kirja-arviot.⁵

Vaikka tämän artikkelin fokus on metodeissa, emme jätä nimen tarkoitteen kategoriaan pohjautuvaa näkökulmaa huomiotta, vaan esittelemme kunkin metodin kohdalla, minkä kategorian nimiin menetelmää on sovellettu. Olemme jakaneet kirjoitusten aiheet neljään kategoriaan: nimet yleisesti⁶, paikannimet, henkilönnimet ja muut nimet (= eläintennimet, kirjallisuuden nimet, kaupalliset nimet, kulkineiden nimet). Kirjoituksissa käsiteltyjen nimikategorioiden osuudet eri aikoina näkyvät kuviosta 3. Siitä selviää muun muassa, että paikannimiä käsitteleviä kirjoituksia on selvästi eniten.

Kuvio 3.

Virittäjän nimistökirjoituksissa käsitellyt nimikategoriat kirjoitusten lukumäärän mukaan noin 20 vuoden jaksoissa.⁷

Koimme välillä hankalaksi löytää kirjoituksista selvää metodologiaa. Metodologisia ratkaisuja tehdään onomastiikassa aineisto-, ei teorialähtöisesti, ja sopivia analyysitapoja valittaessa keskeisessä asemassa ovat tutkimuskysymykset. Taustalla vaikuttavia teorioita ja menetelmiä ei aina ilmaista lainkaan. Lisäksi onomastiikan tutkimuskohteet ja -ongelmat vaativat usein lähestymistä monen tieteenalan näkökulmasta, mikä johtaa monimenetelmäisyyteen ja eri tieteenalojen metodien luovaan yhdistämiseen. Esittämämme metodinen jaottelu onkin varsin karkea, ja luokkiin kätkeytyy monia toisistaan paljonkin poikkeavia ratkaisuja. Lisäksi luokkien väliset rajat ovat usein liukuvia ja limittäisiä. Jaottelu perustuu omiin näkemyksiimme, ja joku toinen saattaisi tulkita jotkin kirjoitukset toisin.

5. Ethnonyymejä eli kansallisuudennimiä käsiteltiin varsin usein paikannimien yhteydessä erityisesti Virittäjän varhaisina vuosikymmeninä, mutta näitä ei pidetä propreina.

6. Nimet yleisesti -kategoriaan sisältyy muun muassa kielenhuoltoon liittyviä kirjoituksia sekä yleisteoreettisia kirjoituksia.

7. Kirjoitukset, joissa on käsitelty sekä paikannimiä että henkilönnimiä, on laskettu erilliseksi ryhmäksi.

Nähdäksemme kirjoitukset edustavat seitsemää päämenetelmää: etymologinen tutkimus, typologinen tutkimus, sosio-onomastiikka, kontaktionomastiikka, semanttis-funktionaalinen analyysi, korpusanalyysi ja monitieteinen analyysi.⁸ Etymologinen tutkimus kohdistuu yksittäisiin nimiin; tässä kehyksessä harvinainen on kiinnostavaa. Typologinen tutkimus on usein myös etymologista, mutta erona on, että tässä suuntauksessa yleinen on kiinnostavaa: tutkimus kohdistuu nimisysteemeihin, jotka selittävät myös yksittäisten nimien etymologiaa. Sosio-onomastisen tutkimuksen tavoitteena on löytää nimiin ja nimisysteemeihin liittyviin kysymyksiin vastauksia sosiaalisesta todellisuudesta, kun taas kontaktionomastiikka nostaa tarkastelun taustaksi kielten ja kulttuurien kohtaamiset. Semanttis-funktionaalinen tutkimus puolestaan tarkastelee nimiä merkitysten näkökulmasta ihmisen kognitiota ja ajattelun yhteisöllistä rakentumista vasten. Korpusanalyysi on kvantitatiivista ja tilastollista, ja siinä voidaan käsitellä hyvin suuria aineistoja. Monitieteisyys on onomastiikalle luonteenomaista, mutta monitieteiseksi analyysiksi olemme luokitelleet kirjoitukset, jotka hyödyntävät metodeja kahdelta tai useammalta eri tieteenalalta.

Taulukko 2.

Metodien jakautuminen Virittäjän artikkeleissa, tutkimuskatsauksissa ja lektioissa 20 vuoden jaksoina.

Metodi	1897– 1919	1920– 1939	1940– 1959	1960– 1979	1980– 1999	2000– 2019	Yhteensä	
	N	N	N	N	N	N	N	%
Etymologinen analyysi	30	24	26	19	12	17	128	55
Typologinen analyysi	3	3	7	3	2	5	23	10
Sosio-onomastiikka	2	5	1	0	1	15	24	10
Kontaktionomastiikka	2	0	4	2	3	8	19	8
Semanttis-funktionaalinen analyysi	0	0	3	0	2	2	7	3
Kvantitatiivinen (korpus)analyysi	3	0	0	0	1	6	10	4
Monitieteinen analyysi	5	4	5	3	1	3	21	9
Yhteensä	45	36	46	27	22	56	232	100

Taulukosta 2 näkyy päämenetelmien jakautuminen artikkeleina ja katsauksina julkaistuissa alkuperäistutkimuksissa. Laskelmissa ovat mukana paitsi varsinaiset Virittäjässä julkaistut tutkimukset myös väitösluentoista ilmenevät tutkimusmenetelmät. Näiden kirjoitusten kokonaislukumäärä on 232.

8. Käytännön syistä jaottelu poikkeaa jossain määrin tuoreesta nimistöntutkimuksen metodien esittelystä (Sjöblom & Ainiala 2020).

4 Nimistöntutkimuksen metodit ja tutkimusalalla tapahtunut kehitys

Tässä luvussa tarkastelemme nimistöntutkimuksen päämetodeja Virittäjän kirjoituksissa. Luomme katsauksen kunkin metodin lähtökohtiin ja sen avulla saavutettuihin tuloksiin sekä havainnollistamme metodin käyttöä eri aikakausien tutkimuksissa.

4.1 Etymologinen tutkimus

Perinteisin ja myös Virittäjässä selvästi yleisin lähestymistapa nimistöön on ollut etymologinen eli nimien alkuperää selittävä (Ainiala ym. 2008: 61; Sjöblom & Ainiala 2020; ks. myös Ainiala & Pitkänen 2002: 231). Etymologista nimistöntutkimusta edustaa 128 artikkelia ja tutkimuskatsausta (55 %), ja niitä on ilmestynyt koko tarkastelujaksomme ajan. Tutkimuksen kohteena ovat olleet ennen kaikkea paikannimet.

Nimien etymologinen tutkimus oli aluksi usein äännehistoriallista (esim. Rapola 1921), mutta varhaisina vuosikymmeninä korostuu kuitenkin sanahistoriallinen lähestymistapa, jossa pyritään selvittämään yksittäisten nimien tai nimielementtien taustaa ja kehitystä. Monesti nimien rinnalla tarkastellaan myös sanojen alkuperää (esim. Saxén 1899; Tunkelo 1918; Ravila 1933). Nimien tai nimielementtien lainautuminen eri kielialueilta nousee luonnollisesti esiin nimien etymologiaa tutkittaessa (esim. Ojansuu 1903; Tunkelo 1910; T. I. Itkonen 1920; Nissilä 1959a), ja näissä kirjoituksissa onkin kytköksiä kontaktionomastiikkaan ja asutushistorian tutkimukseen.

Jo varhain nostettiin esiin havaintoja ja tulkintoja monien maamme keskeisten paikannimien alkuperästä, joista ensimmäisiä olivat *Suomi*, *Saame* ja *Häme* (Ojansuu 1899; Setälä 1899; Tunkelo 1899). Keskustelu näiden nimien alkuperästä on ollut vilkasta myöhemminkin (Wiik 1996; Kallio 1998). *Suomi*-nimestä ovat kirjoittaneet myös Ojansuu (1913), Nissilä (1959b), Koivulehto (1993) ja Grünthal (1999). Myös *Tampere* on ollut etymologialtaan tutkituimpia nimiä (Soveri 1923; Nissilä 1959a; Huldén 1990; Rahkonen 2011; Heikkilä 2012). Muita paikannimiä, joiden alkuperää on tarkasteltu, ovat – vain joitakin mainitaksemme – *Kainuu* (Tunkelo 1918; Lopmeri 1950), *Kerimäki* (Palander 1992), *Keuruu* (Tunkelo 1911; Rainio 1951), *Kupittaa* (Tunkelo 1900; Ojansuu 1914), *Oulu* (Ojansuu 1917), *Roine* (Erkamo 1990), *Saimaa* (Tunkelo 1910; von Hertzen 1970), *Satakunta* (Ravila 1933), *Savo* (Lopmeri 1960) ja *Ähtäri* (Nissilä 1960).

Vaikka tyypillisimmin etymologiset kirjoitukset keskittyvät yksittäisiin nimiin, on joissakin teksteissä pyrkimystä myös laajempien nimikokonaisuuksien tarkasteluun. Aineistoksi on voitu ottaa joukko tietynloppuisia nimiä (esim. Ikola 1933; T. I. Itkonen 1964) tai tietyn elementin sisältäviä nimiä (esim. Kettunen 1957). Tällaisissa kirjoituksissa on yleensä myös tyypologisen tutkimuksen aineksia.

Nimen kielellinen alkuperä on keskeinen kysymys nimen etymologiaa ratkottaessa – monissa äsken mainituissa paikannimietymologioissakin – mutta korostetusti se nousee esiin varhaisissa henkilönnimiä käsittelevissä kirjoituksissa. Ralf Saxén (1899) esittelee ”suomalaisia nimiä, jotka nähtävästi ovat germaanista alkuperää”. Tällaisia ovat hänen mukaansa esimerkiksi *Antti*, *Heikki* ja *Penna*. (Mas. 1–4.) J. H. Vennola (1899) puolestaan esittelee Lapin veroluetteloista poimimia henkilönnimiä ja poh-

tii niiden kielellistä alkuperää. Hänen mukaansa monet nimistä ovat ”suomalaisia ja karjalaisperäisiä”, eivät niinkään ”lappalaisia”. (Mas. 66–68.)

Vaikka etymologinen tutkimus on vahvasti edustettuna Virittäjän kirjoituksissa, emme katso tarpeelliseksi käsitellä sitä enempää. Etymologisessa suuntauksessa painottuu vahvasti sen anti kieli- ja asutushistorian tutkimukselle. Suomalaisen onomastiikan metodinen innovaatio on kuitenkin ollut typologinen analyysi, joka tarkastelee nimistöä kokonaisuutena omista lähtökohdistaan.

4.2 Typologinen tutkimus

Etymologisen tutkimuksen rinnalle nousi vähitellen typologinen tutkimus, jossa fokus kohdistuu yksittäisten nimien sijaan laajojen aineistojen systematisoimiseen, ”nimioppiin” eli nimien muodostamisen ja nimeämisen periaatteisiin. Tällainen paikannimitutkimus vahvistui paitsi Virittäjässä myös muussa suomalaisessa tutkimuksessa 1960-luvulla (Ainiala & Pitkänen 2002: 232–233), mutta jo aiemmassa Virittäjässä julkaistussa tutkimuksessa siitä näkyy merkkejä. Olemme luokitelleet kaikkiaan 23 kirjoitusta eli kymmenesosan alkuperäistutkimuksista tähän ryhmään.

Nimien avulla on usein haluttu selvittää äännehistoriaa tai kieliopillisten muotojen kehitystä, ja samalla on voinut syntyä kuva jonkin nimityypin muodostuksesta. Tällaisen tutkimuksen kohteena ovat olleet esimerkiksi **maden*-loppuisen monikon genetiivin sisältävät paikannimet (Virtaranta 1951, 1970; nimestä *Suodenniemi* jo Ojansuu 1912).

Nimisysteemien ja nimistön rakenteen analyysi edellyttää riittäviä aineistoja, ja Virittäjän kirjoituksissa nouseekin jo varhain esiin paikannimien systemaattisen keruun tarve (esim. Nissilä 1934; ks. myös Nissilä 1957: 49). Suomalaisessa onomastiikassa paikannimien systeemiluonteisuuden ymmärtämisessä keskeiseksi nousi ensimmäinen suomalaista paikannimistöä käsitellyt väitöskirja (Nissilä 1939), jossa Nissilä paitsi etymologioi yksittäisiä nimiä myös kokosi tutkimuksensa tulokset nimeämisperusteiden luokitteluksi (Ainiala & Pitkänen 2002: 231–232). Virittäjässä julkaistussa väitöskirjan arvioissa Jalo Kalima (1939: 508) piti tutkimusta suomalaisittain urauurtavana.

Nimeämisperusteita ja nimityyppien typologista analyysia Nissilä esitteli myös Virittäjässä (esim. 1935, 1944, 1954). Häntä voikin pitää ensimmäisenä suomalaisena nimistöntutkimuksen teoreetikkona. Tämä näkyy muun muassa paikannimien syntyprosesseja pohtivassa artikkelissa, jossa Nissilä (1940) esittelee useita onomastiikan käsitteitä. Osa niistä on edelleen lähes sellaisenaan käytössä. Nissilän mukaan paikannimiä syntyy ”suoranaisen nimittämisen” ja ”epäsuoran nimittämisen” avulla, joista jälkimmäinen perustuu ihmisen tarpeeseen löytää asioiden yhtäläisyyksiä ja eroavaisuuksia. Muita artikkelissa esiintyviä termejä ovat esimerkiksi *luonnolliset paikannimet* vs. *harkinnaisnimet*, *lainanimet*, *siirrynnäiset* ja *retkinimet*, jolla hän tarkoittaa esimerkiksi eräkulttuurin aikaisia nimiä. Paikannimien rakennetta selvittävässä artikkelissa Nissilän (1957: 49) keskeisenä tavoitteena on puolestaan ”tarjota nimistön tutkijoille, etenkin laudaturtöiden tekijöille, apua nimien formalististen kysymysten selvittelyssä”. Nissilä esittää, kuinka nimet jaetaan rakenteeltaan *yhdistämättömiin* ja *yhdistettyihin* eli *yhdysperäisiin*. Keskeisiksi käsitteiksi nousevat *ellipsi* ja *epeksegeesi*, joita esitellään ruotsalaisen ja norjalaisen tutkimuksen pohjalta. Omasta tutkimus-

aineistostaan poimimiensa esimerkkien avulla Nissilä osoittaa, kuinka yhdestä paikannimestä voi esiintyä rinnakkaisia asuja, ja näin hän näyttää tietä myös sosio-onomastiselle tutkimukselle. (Mas. 49–56.)

Nissilän merkitys typologisen metodin herättäjänä käy ilmi hänen vuonna 1962 ilmestyneen teoksensa *Suomalaista nimistöntutkimusta* arviosta, jossa Kiviniemi (1963: 274) toteaa:

Tähänastisen tutkimuksen tulokset ovat olleet hajallaan erilaisissa julkaisuissa; minkäänlaista kokoavaa yleisesitystä ei ole ollut. Tässä suhteessa teos täyttää suuren aukon. Paitsi eräänlainen poikkileikkaus maamme nimistöstä se on myös yleisesitys onomastiikkamme ongelmista, metodeista ja päämääristä sekä monista tähänastisista tutkimustuloksista.⁹

Teoksen sisältöä selostaessaan Kiviniemi (mas. 275) tuo esiin juuri niitä paikannimitutkimuksen tehtäviä ja niihin liittyviä metodisia ratkaisuja, joita hän itse myöhemmin kehitti ja syvensi: paikannimistön rakenteen, nimien synnyn, vaihtumisen ja häviämisen sekä nimikerrostumien tutkiminen.

Paikannimistön mallisidonnaisuus on vahvasti esillä Kiviniemen vuoden 1971 artikkelissa (ks. myös Pall 1971), joka pohjautuu hänen väitöskirjaansa ja -lektioonsa. Menetelmällisesti voi puhua ”tyyppitutkimuksesta” yksittäisten nimien tarkastelun sijaan, ja Kiviniemi (mas. 132) toteaa seuraavasti:

Paikannimien perustana ei siis ole vain nimenantajien kulttuuri ja appellatiivisto vaan myös heidän tuntemansa nimistö. Tämän perusteella voi otaksua, etteivät nimet yleensäkkään ole syntyneet niin yksinomaisesti tavallisista appellatiiveista tai appellatiivisista sanaliitoista, kuin usein on otaksuttu.

1970-luvun käänne kohti systemaattisempaa nimistöntutkimusta johti ”uuden onomastisen koulukunnan” (Koski 1977; ks. myös esim. Kepsu 1974) syntyyn. Arvioidessaan Kalevalaseuran vuosikirjana julkaistua *Nimikirjaa*, joka oli ensimmäisiä näyttöjä tästä ”koulukunnasta”, Mauno Koski (1972: 482) toteaa:

Takavuosina Heikki Ojansuun jälkeen näytti siltä, ettei juuri kukaan suomen kielien tutkija katsonut sopivaksi lyhyitä artikkeleita laajemmin paneutua nimistöntutkimukseen. Tämä kielentutkimuksen periferia – niin kuin yleisesti sanottiin – oli suomenkielisellä puolella melkein yhden miehen, Viljo Nissilän, varassa. Onomastisen teoksen sopi olla laajahkon määräalueen koko nimistön lähinnä etymologioivaa tarkastelua, mutta nimistöjen rakenteeseen sinänsä ei paljoa puututtu. – – Nyt ilmestynyt *Nimikirja* on yksi merkki onomastiikan elpymisestä harrastuksesta ja samalla sen problematiikan monipuolisuudesta.

9. Myös T. Itkonen (1963) kohottaa teoksen Nissilän tuotannon kärkisijoille laatimassaan tutkijan 60-vuotisjuhlakirjoituksessa: ”– tiedokas kompendi monista alan keskeisyyksistä, joiden selvittämiseen tekijä itse on tuonut merkittävän panoksen.”

Koski (1972: 486) ei kuitenkaan tyydy vain kiittämään onomastiikan uutta suuntaa, vaan hän kaipaa myös täsmennystä siihen, onko onomastiikka mitä tahansa nimien tutkimusta vai tulisiko sen olla lingvististä tutkimusta, jossa tutkimusmetodi myös täsmällisesti osoitetaan. Tällainen keskustelu on Suomessa nähdäksemme jäänyt melko vähiin.¹⁰

Uudessa onomastisessa ajattelussa paikannimien rakenneanalyysi nousi keskeiseen rooliin. Suomessa kehitettiin syntaktis-semanttinen analyysimalli, jossa nimet ensin jaetaan nimenosiin ja sen jälkeen nimenosat analysoidaan sekä leksikaalisesti että syntaktisesti. Mallia ei ensimmäisenä esitelty Virittäjän sivuilla, vaan sen rakensi suomen-ruotsalainen nimistön tutkija Kurt Zilliacus (1966), joka myöhemmin kehitti mallia yhdessä Kiviniemen kanssa.¹¹ Malli ei kuitenkaan syntynyt tyhjästä, vaan se kehittyi aiemman suomalaisen etymologisen paikannimitutkimuksen pohjalta. Jo ennen Nissilää ja hänen aikalaisiaan voi syntaktis-semanttisen tarkastelutavan ituja nähdä esimerkiksi Tunkelon (1906: 57–59) Yhtä ja toista -osastossa ilmestyneessä kirjoituksessa, jossa hän pohtii Längelmäellä esiintyvän *Ylittenlahlen niittu* -nimen kehittymistä ympäristön ja ihmisen toiminnan muutosten seurauksena.

Tutkimuksia paikannimistön mallisidonnaisuudesta ja nimeämisen perusteista on tehty 2000-luvulle asti (esim. Kepsu 2012, 2015). Tällä tavoin on voitu systemaattisesti kartuttaa tietoa myös siitä, millä tavoin erilaisia kohteita on eri puolilla maata nimetty.

Henkilönnimien tutkimuksessa yleinen näyttää olleen yksittäistä kiinnostavampaa jo varhain. Yli sadan vuoden takaisissa kirjoituksissa on otettu selvitettäväksi henkilöiden nimeämisen perusteita sekä nimien rakentumista. Kalle Rytkönen (1897) tarkastelee Turun keskiaikaisia sukunimiä aineistonaan 1600-luvun alun verokirjoja. Hän ei ”aio ryhtyä syvempiin historiallisiin tai kielellisiin selityksiin nimien synnystä ja sukuperästä”, vaan haluaa ”mainita muutamia kuvaavimpia esimerkkejä erilaatuisista nimistä” (mas. 50). Pelkkä nimiluettelo Rytkösen kirjoitus ei kuitenkaan ole, sillä nimiä on ryhmitelty muun muassa sen mukaan, onko nimi annettu ammatin, isännimen tai asuinpaikan perusteella (mas. 50–52). Nimeämisperusteiden selvittelyyn paneudutaan myös varhaisissa köllinimien (maaseudun lisänimien) tutkimuksissa (esim. Ruuth 1901). Henkilönnimien morfologis-typologista analyysia on Virittäjän lehdillä esiintynyt jonkin verran. Martti Airila (1901) selvitti, minkätyyppisiä nimiä otettiin nimenmuutoksissa, ja morfologista tyypittelyä teki myös Antti Aarne (1905) tilastoidessaan oppikoululaisten ja heidän opettajiensa sukunimiä. Nissilä (1951a) puolestaan kirjoitti alasaksalaisesta *k*-suffiksillisesta sukunimityypistä, joka on levinnyt meille suomessa tutun *kka*-johtimen avulla (esim. *Hartikka*, *Hintikka*, *Viinikka*). Joskus taas tutkimuskohteena on ollut erikielisten nimien rakenteellinen vertailu (J. Leskinen 1991). Kaikkiaan tämän ryhmän kohdalla on hyvä huomata, että myös sosio-onomastiikan, kontaktionomastiikan ja korpusanalyysin ryhmiin luokitelluissa henkilönnimitutkimuksissa on tehty jossakin määrin typologista analyysia.

10. Kielitieteen uusien teorioiden kytkemistä onomastiikan metodeihin käsittelee myöhemmin Sjöblom 2004.

11. Ylipäänsä yhteistyö maamme suomen- ja ruotsinkielisen nimistön tutkijoiden kesken oli erityisesti 1960–80-luvuilla vilkasta.

Myös niin sanotun muun nimistön tutkimuksessa on pyritty selvittämään kunkin nimikategorian typologiaa. Tämä ilmenee Virittäjässä 2000-luvulla ilmestyneistä väitöksenalkajaisesityksistä. Esimerkiksi Marja Kalske (2005) esitteli väitöskirjassaan käyttämäänsä leksikaalis-semanttista analyysia, jota hän sovelsi suomalaisen hevostennimien tutkimukseen. Lisäksi metodiikaltaan muihin ryhmiin sijoittamissamme väitöstutkimuksia koskeissa lektioissa on usein käsitelty tiettyjä nimistöjä myös typologisesti (ks. esim. viittomakielisistä nimistä Rainó 2005; yritysten nimistä Sjöblom 2006; verkkoviestinnän nimistä Hämäläinen 2019).

4.3 Sosio-onomastiikka

Sosio-onomastinen tutkimustapa ottaa huomioon sen sosiaalisen ja tilanteisen kontekstin, jossa nimiä käytetään (Ainiala ym. 2008: 75). Vaikka sosio-onomastiikasta metodina ja tutkimusalana alettiin kansainvälisesti puhua vasta 1970-luvulla (Ainiala & Östman 2017), olemme sijoittaneet tähän ryhmään kaikki ne Virittäjässä julkaistut kirjoitukset, joissa nimien käyttö ja vaihtelu ovat keskeisiä. Tällaisia kirjoituksia on laskelmiamme mukaan 24 eli kymmenesosa alkuperäistutkimuksista.

Ensimmäinen sosio-onomastiseksi luonnehdittava kirjoitus ilmestyi Virittäjässä jo vuonna 1899. Olli Koistinen on pioneerityössään selvittänyt niitä käsityksiä, joita pohjoissavolaisilla on alueensa paikan- ja sukunimien taustoista ja alkuperistä. Havainnot asukkaiden ”muistitiedosta” pohjautuvat Koistisen omaan keruutyöhön, ja hän kommentoi, kuinka asukkaiden kertomukset paikannimien alkuperistä voivat ”olla tosiaakin, toiset pelkkää mielikuvitusta”. Hän peräänkuuluttaa nimistön keruun tarpeellisuutta ja kiireellisyyttä, koska nimitieto on ”nopeaa vauhtia häviämässä uudenaikuisen kirjattiedon tieltä” ja ”[n]uori polvi ei niistä enää paljoa tiedä”. (Koistinen 1899: 121–125.)

Tutkijan omaan keruutyöhön pohjautuvat myös Maija Ruutun (1930) havainnot henkilönnimistön käytöstä. Ruutu esittää useita huomioita siitä, millä tavoin yhteisön eri-ikäisiä ja eri sosiaalisessa asemassa olevia miehiä ja naisia kutsutaan Kivennavalla. Hän kirjoittaa muun muassa, ettei naimisissa olevista naisista arkikielessä juuri käytetä sukunimiä, vaan heitä kutsutaan ”miehensä mukaan vain Tommin Hannoiksi” (mas. 450–451). Myöhemmässä tutkimuksessa tämänkaltaiset selvitykset henkilönnimien käytöstä ovat harvinaisia.

Yleisemmin sosio-onomastinen tutkimusote ilmestyi Virittäjän lehdille 1970-luvulla vahvistuneen uuden onomastisen koulukunnan myötä. Nimien käyttöä ja variaatiota selvittänyt tutkimus oli luonnollista jatkoa typologiselle tutkimukselle, jossa huomio oli laajemmissa nimisysteemeissä ja jossa paikannimistön osalta myös koottiin kattavia aineistoja paikallisia asukkaita haastatellen.¹² Paikannimien käytön eroja selvittivät ensimmäisinä suomenruotsalaisen nimistön tutkijat (ks. Kepsu 1974). Kansainvälisesti vahvistuneeseen ”nimisosiologiseen tutkimussuuntaukseen” kiinnittää huomiota myös Räikkälä (1970), joka esittelee paikannimien käytön lisäksi tutkimuksia henkilönnimeämisen eroista eri sosiaaliryhmissä.

12. Sosio-onomastisesta käänteestä suomalaisessa tutkimuksessa kirjoittivat Virittäjässä Ainiala ja Pitkänen (2002: 236–239) ja kansainvälisessä tutkimuksessa Ainiala ja Saarelma-Maunumaa (2002).

Sekä synkroninen että diakroninen variaatio paikannimien käytössä nousevat pinnalle esiin 1990-luvun lopulla ja 2000-luvulla tehdyissä tutkimuksissa. Suomalaiset kattavat, pääosin 1960- ja 1970-luvuilla kerätyt paikannimikokoelmat ovat tarjonneet hyvän mahdollisuuden nimien variaation ja muuttumisen tutkimiseen. Vuonna 1994 käynnistyneessä Paikannimien muuttuminen -hankkeessa kerättiin Nimiarkiston kokoelmien vertailuaineistoksi 1990-luvulla käytössä olleita nimiä yhdeksästä kyläyhteisöstä eri puolilta Suomea. Artikkelissaan Ainiala (2000) kokoaa hankkeen tuloksia yhteen ja pohtii syitä paikannimien katoamiselle ja vaihtumiselle. Paikannimien variaation hän on tätä ennen paneutunut jo väitöskirjassaan ja lukiassaan (Ainiala 1997).

Sosio-onomastiseen nimien käytön tutkimukseen liittyy myös nimitaitotutkimus. Tätä Suomessa varsin vähän selvitettyä aihepiiriä käsittelevät Ainiala, Komppa, Mallat ja Pitkänen (2000) artikkelissaan, jossa he paneutuvat asukkaiden nimitaitoon Laitikkalan kylässä Pälkäneellä. Haastatteleamalla eri-ikäisiä miehiä ja naisia pyrittiin selvittämään kunkin informantin nimitaito, nimireviiri ja syyt nimien osaamiselle. Artikkelissa kuvataan eri ammattiryhmiä edustavien henkilöiden nimitaitoa ja yhtenä näkökulmana ovat myös saman perheen eri sukupolvia edustavien nimitaidot. Tutkimus vahvistaa aiemman käsityksen, että miehet osaavat nimiä keskimäärin paremmin kuin naiset ja vanhat keskimäärin paremmin kuin nuoret, mutta yksilölliset erot ovat suuria: ammatti ja harrastukset vaikuttavat ikää ja sukupuolta enemmän (mas. 352).

Sosiolingvistiikka ja keskusteluanalyysi nousevat sosio-onomastiikan kumppaneiksi 2010-luvun artikkeleissa, joissa tarkastellaan paikannimivarianttien käyttöä ja puhujien perusteluja käytölle tai käyttämättömyydelle (Ainiala & Lappalainen 2010) sekä somalinkielisten paikannimivalintoja ja nimikäsitteitä ja -asenteita (Ainiala & Halonen 2011). Aineistona on kirjallisten kyselyjen rinnalla tai sijaan haastattelu- ja keskusteluaineistoja ja tutkimusympäristönä kaupunki, Helsinki. Sosio-onomastiikan sisällä nostetaan esiin kansanonomastiikka, joka määrittellään maallikoiden nimiä ja nimistönkäyttöä koskevien käsitysten ja havaintojen tutkimiseksi (Ainiala & Halonen 2011: 193). Tavalliset kielenkäyttäjät ovat myös Harri Mantilan (2012) tutkimuskohteena hänen analysoidessaan kansalaisten käsityksiä yhdistyville kunnalle ehdotetuista nimistä. Uuden metodisen avauksen puolestaan tuo Väinö Syrjälä (2018) kielimaisematutkimuksessaan.

Henkilönnimitutkimuksessa sosio-onomastiikka on kehyksenä tutkimuksille, joissa nimien ja ennen kaikkea nimisysteemien kehittymistä, vaihtelua ja muutoksia selitetään yhteiskunnallisilla muutoksilla (Rajasuu 2013; Mikkonen 2014). Vanhinta tätä käsittelytapaa enteilevää henkilönnimitutkimusta Virittäjän lehdillä edustanee Tunke-lon (1928) katsaus naisten *nen-* ja *tar-*loppuisten sukunimien käytöstä Nilsiän hauta-kirjoituksissa ja kirkonkirjoissa.

4.4 Kontaktionomastiikka

Kun onomastisen tutkimuksen fokuksessa on kielten ja kulttuurien kohtaaminen jollakin maantieteellisellä alueella, on kyse kontaktionomastiikasta. Paikoin rajanveto kontaktionomastiikan ja etymologisen tutkimuksen välillä on hankalaa, ja lisäksi monitieteisessä asutushistoriallisessa tutkimuksessa voidaan tarkastella saman-

suuntaisia teemoja. Kontaktionomastiikan ryhmään olemme luokitelleet kirjoitukset, joissa pääkohteena on nimien ja nimityyppien lainautuminen ja nimisysteemien vuorovaikutus kielten ja kulttuurien kohdatessa. Tähän ryhmään kuuluu 19 (n. 8 %) aineistomme alkuperäistutkimuksista.

Suomalaisessa paikannimitutkimuksessa nimien lainautuminen ja vuorovaikutus kieliraja-alueilla on ollut suosittu kohde, ja tämä näkyy Virittäjänkin kirjoituksissa. Suomen ja ruotsin kielen kohtaaminen on aiheena Kustavi Grotenfeltin kirjoituksessa (1897), jossa aineistona ovat Pohjanmaan alueen paikannimet. Samalla kun Grotenfelt tuo esiin kenttätöihin pohjautuvia havaintoja alueen asukkaiden nimistönsä käytöstä, hän antaa myös ohjeita ja suosituksia ruotsinkielisten nimien suomenkielisistä vastineista. Esimerkiksi *Replot*, jonka ruotsinkieliset usein ääntävät asussa *Raiplot*, tulisi suomentaa *Repoluodoksi*, ei *Raippaluodoksi* (mas. 101). Erilaiset paikannimistön lainanimityypit äänteellisistä mukaelmista käännoiksi ovat esillä Pitkäsén kongressikatsauksessa (1975), jossa esitellään myös Suomessa tehtyä kielirajatutkimusta. Nauvon alun perin suomalaista paikannimistöä esittelee Aino Naert (1976) pyrkien samalla selvittämään alueen varhaisia kielioloja ja asutushistoriaa. Kaksikielisten alueiden paikannimistökulttuuria käsittelee katsauksessaan myös Toni Suutari (2000). Maamme saamelaisperäisiä paikannimiä on tarkastellut puolestaan Alpo Räisänen (esim. 1995).

Kieliraja-alueiden paikannimistön tutkimuksesta on lyhyt askel niin sanottuun kriittiseen onomastiikkaan, jossa nimiä tarkastellaan suhteessa yhteiskunnan valtarakenteisiin. Kaisa Rautio Helander (2009) esittelee väitöstehtävänsä saamenkielisen paikannimistön virallisen käytön historiaa Norjassa niin sanotulla norjalaistamiskaudella 1800-luvun loppupuolelta alkaen. Tuolloin saamenkieliset paikannimet määrättiin norjalaistettavaksi, ja alkuperäiset nimet jätettiin merkittämättä karttoihin tai alistettiin toissijaiseen asemaan norjalaistettuun nimeen nähden.

Eri väestöryhmiltä omaksuttuja nimiä ja nimityyppejä tutki varsinkin Nissilä. Vuoden 1947 artikkelissa hän osoittaa Syvärin pohjoispuolella sijaitsevan Kuujärven venäläistyneen kyläryhmän paikannimistöä merkkejä vanhasta yhtenäisestä vepsäläisasutuksesta. Seuraavana vuonna ilmestyneessä artikkelissa Nissilä (1948) taas pyrkii paikannimistön avulla todistamaan Pohjois-Pohjanmaan vanhaa karjalaisasutusta. Nimistömmme slaavilaisia aineksia käsittelevässä artikkelissa hän (Nissilä 1956a: 69) asettaa tulevan tutkimuksen tehtäväksi selvittää venäläisen nimistön ekspansiota ”vanhoille suomalaisalueille”.

Janne Saarikivi (2000) pohtii teoreettisesti painottuvassa artikkelissaan suomalais-ugrilaisten kielten substraattivaikutusta pohjoisvenäläisiin murteisiin. Hänen tavoitteenaan on ”muistuttaa kontaktilingvistejä paikannimistön olemassaolosta ja etsiä nimistölle paikkaa kielikontaktiteorioissa” (mas. 394). Hänen mukaansa sanasto ja etenkin paikannimistö ovat avainasemassa, kun oletusta suomalais-ugrilaisesta substraatista pyritään todistamaan. Kontaktitilanteissa eri kieliryhmien vuorovaikutusta helpottaa, jos väestöillä ei ole erillisiä omakielisiä nimijärjestelmiään. Koska nimi viittaa vain yhteen tarkoitukseen, ei sen leksikaalista merkitystä tarvitse ymmärtää, joten paikannimet siirtyvät helposti kielestä toiseen, ja samalla ne säilyttävät vanhoja, jo kadonneita appellatiiveja. (Ma.)

Henkilönnimitutkimuksessa suosittu kohde on ollut esikristillinen nimistö ja sen kehittyminen kieli- ja kulttuurikontaktien myötä. Denis Kuzmin (2019) selvittää tuoreessa kirjoituksessaan, millaista karjalainen esikristillinen naisten henkilönnimistö

on ollut. Hän tarkastelee myös nimeämisperusteita ja nimenmuodostusta, mutta keskeisimmäksi aiheeksi nousee muinaiskarjalaisen ja slaavilaisen nimistön kohtaaminen ja kontaktit. Karjalan ja suomen kielten sekä kulttuurien ja uskontojen kohtaaminen on puolestaan aiheena Outi Patrosen lehtiössä (2018), jossa selvitetään rajakarjalaisen sukunimistön kehittymistä osana Suomen karjalankielisen ortodoksisvähemmistön suomalaistumista vuosina 1818–1925.

4.5 Semanttis-funktionaalinen analyysi

Paikannimien typologisten piirteiden selvittämisen luonnollinen jatko on myös muunlaisten nimistökokonaisuuksien typologian tutkiminen. Monimutkaistuvassa yhteiskunnassa erisnimiä on alettu antaa yhä useammanlaisille entiteettikategorioille, kuten yrityksille, tuotteille, kulkuvälineille, tapahtumille, elokuville ja peleille. Kun tällaisten nimistöjen syntymisen lähtökohdat ja typologia poikkeavat suuresti paikannimistöistä, ei toponomastiikkaan kehitetty syntaktis-semanttinen analyysimalli sovellu sellaiseena niiden tutkimiseen. On monia nimikategorioita, joissa nimien semanttinen sisältö ja erilaiset tehtävät kielenkäytössä ovat olennaisia tai ainakin näkyvästi läsnä. Tällaisten nimistöjen tutkimiseen on kehitetty analyysitapoja, joissa merkitys ja funktiot nousevat entistä keskeisempään rooliin. Myös ylipäätään proprin olemuksen pohtiminen ja proprien ja appellatiivien semanttinen rajankäynti ovat tämäläisyyden analyysin kehittämisessä tärkeitä. Virittäjässä tällaisia kysymyksiä käsitteleviä tai tätä metodiikkaa noudattavia tutkimuksia on toistaiseksi ilmestynyt vähän. Ryhmään olemme laskeneet aineistomme alkuperäistutkimuksista 7 (n. 3 %).

Semanttinen näkökulma on näkyvässä, kun Airila (1941) pohtii artikkelissaan, mitkä piirteet erottavat erisnimet yleisnimistä. Hän käsittelee paikannimiä, henkilönimiä, henkilönnimiyhdistelmiä, yritysten, tuotteiden, laivojen ja rakennusten nimiä, ulkomaisia ja suomalaisia nimiä, lainanimiä sekä toisaalta yleisnimiksi luokiteltavia lajinnimiä ja muita vastaavia. Vastaavaa laaja-alaista pohdintaa proprien ja appellatiivien rajankäynnistä jatkaa Penttilä (1943). Kapeammin paikannimien näkökulmasta semanttisia kysymyksiä käsittelee Kiviniemi (1980) Virittäjän artikkelina julkaistussa virkaanastujaisesityksessään. Hän toteaa, että paikannimet ovat osa kielen sanastoa, systemaattisen merkkijärjestelmän erikoistunut osa, mutta niiden semantiikka on erilaista kuin esimerkiksi yhdyssanojen semantiikka. Oleellista on, että nimillä yksilöidään ja että yksilöiminen tarkoittaa samalla erottelua, erilaistamista. Eeva Maria Närhi (1989) tuo Virittäjän palstoille uudenlaisen, funktionaalisen näkökulman havaintokirjoituksessaan, jossa hän kuvailee niitä tehtäviä, joita erisnimillä on identifioinnin lisäksi. Hänen mukaansa nimien käyttö voi ilmaista esimerkiksi asenteita (mas. 484).

Nimien merkitysten ja funktioiden analysoimisen hankaluuteen kiinnittää huomiotaan Sjöblom (2004), joka kytkee nimistöntutkimuksen metodiikan lingvistisiin taustateorioihin ja ehdottaa vaihtoehtoiseksi ajattelumalliksi kognitiivista lähestymistapaa.¹³ Kielitieteen kognitiivisille malleille on ominaista se, että merkitysten tuotta-

13. Viitteitä funktionaaliseen ja kognitiiviseen suuntaan näkyy jo Sjöblomin (2000) artikkelissa turkulaisten asunto-osakeyhtiöiden nimistä, vaikka tarkastelu pohjautuu siinä vielä paikannimistöön

mista pidetään kielessä ensisijaisena ja että merkitys ymmärretään prosessiksi, joka syntyy kielenkäytössä. Nimiä pitää voida analysoida tätä taustaa vasten: nimetkin organisoivat maailmantietoaamme, vaikka ne tekevät sen toisin kuin appellatiivit. Sjöblom korostaa, että kielenpuhujilla on nimistä yhteinen, synkroninen tulkinta, jonka tutkiminen on eri asia kuin nimenantajan alkuperäisen nimeämisperusteen selvittäminen. Nimien synkronisessa merkitysanalyysissa tärkeä käsite on valinta: nimenantaja valitsee tietyt ilmaukset muodostaessaan nimeä, ja samoin kielenpuhujat valitsevat tietyt sanat – mukaan lukien nimet – ilmaistessaan haluamiaan merkityksiä. Tästä näkökulmasta analyysin tulee siis selvittää, miten nimen kielellisen muodon valinta hahmottaa tarkoitteen, mitä se nostaa siitä esiin ja mitä mahdollisesti piilottaa. (Ma.)

4.6 Korpusanalyysi

Tietotekniikan kehitys on mahdollistanut myös onomastiikassa suurten korpusten keräämisen ja käytön tutkimusaineistoina. Vaikka varsinainen korpustutkimus on uutta, on kvantitatiivista nimitutkimusta tehty jo 1900-luvun alussa: esimerkiksi Arvi Kemiläinen (1905) selvitti, kuinka paljon ja millaisia suomenkielisiä sukunimiä yliopiston opiskelijoilla ja opettajilla 1800-luvulla oli. Tutkimuksen tavoite oli ilmeisen kansallishenkinen: kirjoituksensa lopussa Kemiläinen (mas. 129) ihmettelee, miten suomalaiset ovat niin pitkään ”jaksaneet päällään pitää tuota muukalaista kuorta”, ja toivoo, että ”meissäkin suomalaisissa vihdoon herää yleinen halu olla *täydellisesti* suomalaisia ja esiintyä *täydellisesti* suomalaisina”. Olemme laskeneet korpusanalyysiryhmään mukaan kaikki sellaiset artikkelit ja katsaukset, joissa keskeisin menetelmä on kvantitatiivinen. Näitä on Virittäjässä 10 (n. 4 %).

Tietotekniikka herätti aluksi epäilyksiä. Arviossaan Raija Sandströmin väitöskirjasta *Finska och icke-finska tillnamn i Nedertorneås kyrkböcker på 1800-talet* Pirjo Mikkonen (1988) kritisoi sitä, että tekijä on käyttänyt valmista muuhun tarkoitukseen tehtyä tietokantaa, mikä aiheuttaa sen, että tiedostojen rakenne määrää tutkimusta eikä päinvastoin. Hän vierastaa myös yleisellä tasolla tietokoneen käyttöä tutkimuksessa: ”Tietokoneen avulla todellisuudesta tehdään kuva pelkistäen ja tyyppitellen. Se voi johtaa liikaan yksioikoisuuteen, sillä kone osaa käsitellä vain selviä yksiselitteisiä luokkia. Aineiston analyysin on oltava johdonmukainen ja kaiken aineiston on sovitava johonkin luokkaan.” (Mas. 303.)

Parikymmentä vuotta myöhemmin tilanne oli jo tyystin toinen: tietotekniset mahdollisuudet suurten aineistojen hallintaan ja käsittelyyn olivat edenneet huimin askelin. Väitöksenalkajaisitelmässään Antti Leino (2007) perusteli, miten automaattinen tietojenkäsittely mahdollistaa sellaisten laskennallisten menetelmien kehittämisen, joilla pystytään massiivisista paikannimiaineistoista – Leinon tutkimuksessa liki 60 000:sta peruskartan järvennimistä – saamaan esiin mahdollisesti ennestään tuntemattomia

syntaktis-semanttiseen metodiin. Sjöblomin mukaan asunto-osakeyhtiön nimellä voi olla identifoinnin lisäksi muita funktioita, joissa semanttinen mielekkäys on keskeinen. Hän toteaa: ”Nimien semantiikkaa voidaan tarkastella kahdesta näkökulmasta: nimenantajan näkökulmasta, jolloin puhutaan nimeämisperusteista, tai nimenkäyttäjien näkökulmasta, jolloin puhutaan niistä assosiaatioista, joita nimi kieliyhteisössä herättää.” (Mas. 382.)

säännönmukaisuuksia ja vahvistamaan tutkimuksen aiempia, havainnoista tehtyjä johtopäätöksiä. Leinon mukaan todennäköisyyslaskenta ja tilastotiede auttavat esimerkiksi löytämään aineistosta nimipareja ja nimijoukkoja, joiden esiintymät keskittyvät toistensa läheisyyteen. Näin saadaan selville yhteisesiintymäsääntöjä, joiden kautta voidaan selvittää lähekkäisten nimien vaikutusta toisiinsa. (Leino 2007; ks. myös Nyström 2008.)

Vaikka suomalaisia (varsinkin typologisia) paikannimitutkimuksia on tehty kattavien nimikokoelmien avulla (ks. esim. Räisänen 1990), on virallisia henkilönnimiä tarkastelevissa tutkimuksissa ollut käytettävissä tätäkin suuremmat aineistot. Kaikkien suomalaisten nimet sisältävät Väestörekisterikeskuksen aineistot ovat olleet käytössä, kun on tarkasteltu nimien yleisyyttä ja suosionvaihtelua. Näiden laajojen aineistojen avulla on tutkittu myös eri nimityyppien ja -muottien käyttöä ja suosionvaihtelua (esim. Sartjärvi 2013), ja tällaisiin tutkimuksiin sisältyy usein myös typologista ja sosioonomastista otetta. On myös pohdittu sitä, millaisin menetelmin henkilönnimien suosionvaihtelua tulisi tutkia (Hämäläinen 2013).

Muiden nimien osalta nostamme esiin Janne Seppälän lektion (2013), jossa tuodaan esiin yli 3 000 kulkineen nimeä sisältävän aineiston analyysia. Henkilönnimien ryhmään kuuluvat puolestaan Internetin käyttäjänimet, joita on 7 600 nimeä sisältävän aineiston avulla analysoinut Lasse Hämäläinen (2016; ks. myös 2019). Vaikka sekä Seppälän että Hämäläisen töissä näkyy vahvasti nimitypologinen analyysi (ja Hämäläisellä lisäksi semanttis-funktionaalinen analyysi), on laajahkon korpuksen tilastollinen analyysi kummassakin oleellinen.

4.7 Monitieteinen analyysi

Monitieteisiksi olemme luokitelleet kirjoitukset, joissa käytetään hyväksi sekä nimistöntutkimuksen että jonkin ei-lingvistisen tieteenalan metodeja. Vaikka monitieteisyys on nimistöntutkimukselle leimallista, tuomme tässä osuudessa esiin ainoastaan sellaisia kirjoituksia, joissa analyysia tehdään monimenetelmällisesti, ei vain toisen tieteenalan tuloksia ja lähtökohtia esittäen. Tähän ryhmään kuuluu 21 kirjoitusta eli noin 9 prosenttia aineistomme alkuperäistutkimuksista. Selvästi eniten monitieteistä analyysia on tehty nimistöntutkimusta ja asutushistoriaa yhdistäen.

Varhaisimpia asutushistoriaa paikannimistön avulla valottavia kirjoituksia on Kaliman tutkimus (1912), jossa selvitetään ”lappalaisperäisten paikannimien” levintää Suomessa ja Venäjällä. Kirjoituksen taustana on K. B. Wiklundin tutkimus *Lapparnas forna utbredning i Finland och Ryssland belyst av ortnamnen*, mutta kyse ei kuitenkaan ole varsinaisesta kirja-arviosta. Kalima päätty Wiklundin tulosten siivittämänä siihen, että ”voimme päättää lappalaisten ulottuneen paljon etelämmäksi kuin mitä paikannimien avulla saamme tietää” (mas. 120). Sääksmäen hämäläisten retkiä Keski-Satakuntaan puolestaan todistelee nimistön avulla Väinö Voionmaa (1926).

Paikannimistön todistusvoima asutushistorian tutkimuksessa käy ilmi myös Nissilän (1950) yli 10-sivuisesta arviosta historioitsija Armas Luukon tutkimuksesta *Etelä-Pohjanmaan keskiaika*. Nissilä huomauttaa, että ”[p]aikannimistön käyttö maamme asutushistorian selvittelyssä on vielä suhteellisen nuorta, sillä ei ole ymmärretty, että paikannimiin sisältyy jälkiä niistä ihmisistä, jotka kaukaisina aikoina olivat alkaneet

asuttaa tätä maata” (mas. 178). Nissilä löytää Luukon tutkimuksesta monia puutteita, jotka johtuvat muun muassa siitä, että tämä ei ole tuntenut nimiin sisältyvää sanastoa tai sanojen murteellista levikkiä. Nissilä perustelee keskimääräistä pitempää arviotaan sillä, että hän on halunnut ”saada keskustelun alaiseksi paikannimistöön perustuvan asutushistorian tutkimusmenetelmät” ja kasvattaa ymmärrystä eri tieteenalojen edustajien kesken (mas. 190). Yli puolivuosisataa myöhemmin Kuzmin (2010) sovelsi nimistöntutkimusta asutushistorian tutkimukseen selvittäessään Vienan väestön alkuperää. Artikkelissa käytetty typologis-maantieteellinen menetelmä perustuu tietyille kielimuodoille ominaisten nimeämismallien etsimiseen ja kartoittamiseen, ja työssä onkin selvästi nähtävissä typologisen tutkimuksen vahvuuksia. Monitieteisyys asutushistoriaa ja paikannimistöä yhdistävissä tutkimuksissa näkyy myös siinä, että niitä ovat tehneet muutkin kuin nimistöntutkijat. Arkeologi A. M. Tallgren (1933) pohtii kirjoituksessaan, mitä paikannimistön avulla voidaan selvittää esikristillisestä ajasta Varsinais-Suomen alueella.

Asutushistorian lisäksi Virittäjän kirjoituksissa näkyvät perinnetieteiden menetelmät. Samuli Paulaharju (1908, 1909) paneutui köllinimien perusteisiin kansatieteellisestä näkökulmasta. Kalevalassa esiintyvää nimistöä tarkastellaan varhaisissa Virittäjän vuosikerroissa myös folkloristiikan näkökulmista (esim. Krohn 1913; Tunkelo 1914). Esimerkiksi Matti Kuusi (1983) löytää *Karjalan* alkuperään argumentteja kansanrunoudesta ja arkeologiasta. Keskiaikaisen kirkon pyhimyskultin tarkastelu taas nousee keskeiselle sijalle Nissilän (1956b) artikkelissa, jossa hän selvittää Nikolauskultin leviämistä nimistön kuvaamana eri maissa.

Myös kirjallisuudentutkimuksen menetelmät näkyvät jossain määrin Virittäjän nimistökirjoituksissa. Bertills (2003) kuvaa väitöskirjassaan kaunokirjallisen kontekstin vaikutusta teoksen nimien (henkilön- ja paikannimien) valintaan. Nimen kirjalliset näkökulmat eli tehtävät, joita nimellä teoksessa on (mm. poeettiset tehtävät), ja se, kenelle teksti on suunnattu, ovat hänen mukaansa keskeisiä analysoitavia asioita, ja ne ”vaativat erilaisen metodologisen lähestymistavan ja analyysitavan kuin esimerkiksi paikannimet ja tavalliset henkilönnimet” (mas. 394).

5 Pohdintoja

Nimistöntutkimus on saanut alkunsa etymologisena tieteenalana, jonka tuloksia on tarkasteltu myös kieli- ja asutushistorian kontekstissa. Etymologinen suuntaus on ollut voimissaan koko tarkastelujaksomme ajan, ja kaikista nimistökirjoituksista yli puolet kuuluu tähän ryhmään. Nimistöntutkimus on kuitenkin kasvanut yli sadan vuoden takaisesta yksittäisten ja kiinnostavien nimien alkuperän selvittelystä nimisysteemit, nimitypologian ja nimien semanttiset ja kontekstuaaliset piirteet huomioivaksi kentäksi, jossa myös monitieteisyys ja kielten välisten kontaktien tutkimus nousevat perustelluiksi kumppaneiksi.

Nimitypologinen analyysi ja sosio-onomastiikka ovat 1900-luvun jälkipuoliskolla onomastiikan ytimeen nousseita aloja, joilla suomalainen tutkimus on kansainvälisestikin arvioiden tehnyt innovatiivista työtä menetelmien kehittämisessä. Kuitenkin jo sadan vuoden takaisissa Virittäjän kirjoituksissa on nähtävissä merkkejä kiin-

nostuksesta nimien rakennetta ja käyttöä kohtaan. Jotkin varhaisista huomioista tuntuvat yhä hyvinkin ajankohtaisilta, ja vuosikymmenten takaisten tutkijoiden ajatuksista löytyy aiemmin huomaamatta jääneitä toteamuksia, jotka vasta nyt osoittautuvat varsin kauaskantoisiksi.

Vaikka olemme tässä artikkelissa luokitelleet nimistökirjoituksissa esitelty ja hyödynnetyt metodit seitsemään luokkaan, haluamme korostaa, että luokittelu on karkea ja että luokkien välillä on paljon limittäisyyttä ja päällekkäisyyttä. Tärkeää on vielä huomata se, että suomalaisessa onomastiikassa metodinen kehitys on ollut paljolti aiempien metodien pohjalle rakentamista: esimerkiksi typologisen ajattelun piirteitä alettiin tuoda esiin etymologisissa kirjoituksissa, ja sosio-onomastinen suuntaus taas sai virtaa typologisesta. Nimien merkityspiirteiden ja funktioiden analyysi on ollut luonteva seuraus erilaisten nimistöjen typologiaa selvitetessä. Korpusanalyysi taas on luonnollista kehitystä aiemmista suuntauksista ja lingvistiikassa ylipäänsä käyttöön tulleista suurten aineistojen analyysityökaluista.

Lingvistiset näkökulmat, kuten kognitiivinen kielentutkimus, sosiolingvistiikka ja keskusteluanalyysi, ovat tulleet 2000-luvulla näkyvämmiin ja monipuolisemmin osaksi onomastiikkaa niin teorianmuodostuksessa kuin myös nimien analyyseissa. Muitakin kielentutkimuksen metodeja, kuten systeemis-funktionaalista tekstianalyysia ja kriittistä diskurssianalyysia, sekä lähitieteiden metodeja, kuten semiotiikkaa, on viime vuosien onomastiikassa hyödynnetty, vaikka ne eivät toistaiseksi juuri näy Virittäjän kirjoituksissa.

Suomalaisen nimistöntutkimuksen linjat ja valinnat tulevat monipuolisesti näkyviin Virittäjän nimistökirjoituksissa. Koska nimistöntutkimuksen alan julkaisufoorumien kirjo on laventunut varsinkin kansainvälisesti, ei Virittäjässä enää julkaista niin mittavaa osaa onomastisesta tutkimuksesta kuin aiemmin. Tuore nimistöntutkimus näkyy Virittäjässä melko vähäisessä määrin artikkeleina, mutta niiden sijaan lehtiöt, kirja-arviot ja kongressikatsaukset välittävät monipuolisesti 2000-luvun onomastiikan näkökulmia.

Lähteet

- AARNE, ANTTI 1905: Sukunimitilastoa oppikouluistamme. – *Virittäjä* 9 (1) s. 112–116.
- AINIALA, TERHI 1993: Miksi paikannimet muuttuvat? [Arvio kirjasta Vibeke Dalberg 1991: *Stednavneændringer og funktionalitet.*] – *Virittäjä* 97 (4) s. 695–701.
- 1995: Paikannimet kulttuurimaisemassa. [Arvio kirjasta Jan Paul Strid 1993: *Kulturlandskapets språkliga dimension. Ortnamnen.*] – *Virittäjä* 99 (1) s. 145–149.
- 1997: Paikannimen olemuksesta. – *Virittäjä* 101 (3) s. 426–429.
- 2000: Paikannimistön muuttuminen. – *Virittäjä* 104 (3) s. 355–372.
- AINIALA, TERHI – HALONEN, MIA 2011: Somalialaistaustaiset nuoret nimistönkäyttäjinä Itä-Helsingissä. – *Virittäjä* 115 (2) s. 193–220.
- AINIALA, TERHI – KOMPPA, JOHANNA – MALLAT, KAIJA – PITKÄNEN, RITVA LIISA 2000: Paikannimien käyttö ja osaaminen. Nimitaito Pälkäneen Laitikkalassa. – *Virittäjä* 104 (3) s. 330–354.
- AINIALA, TERHI – LAPPALAINEN, HANNA 2010: Miten Helsingistä puhutaan? – *Virittäjä*

- AINIALA, TERHI – PITKÄNEN, RITVA LIISA 2002: Paikannimistön tutkimuksen valinnat. Etymologioista sosio-onomastiikkaan. – *Virittäjä* 106 (2) s. 231–240.
- AINIALA, TERHI – SAARELMA-MAUNUMAA, MINNA 2002: Sosio-onomastiikka vahvasti esillä Uppsalan nimistökongressissa. – *Virittäjä* 106 (4) s. 576–580.
- AINIALA, TERHI – SAARELMA, MINNA – SJÖBLÖM, PAULA 2008: *Nimistöntutkimuksen perusteet*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- AINIALA, TERHI – ÖSTMAN, JAN-OLA 2017: Introduction. Socio-onomastics and pragmatics. – Terhi Ainiala & Jan-Ola Östman (toim.), *Socio-onomastics. The pragmatics of names* s. 1–18. Amsterdam: John Benjamins.
- AIRILA, MARTTI 1901: Eräitä numeroita nimenmuutoksista. – *Virittäjä* 5 (1) s. 37–41.
- 1902: Iso vai pieni kirjain? Kumpi oikeampi: Länsi-Suomi vai länsi-Suomi? – *Virittäjä* 6 (1) s. 47–48.
- 1941: Erisnimet. – *Virittäjä* 45 s. 313–323.
- ALVRE, PAUL 1992: Viron vere-loppuisten paikannimien ratkaisu – suomen kielessä. – *Virittäjä* 96 (1) s. 72–80.
- BERGSLAND, KNUT 1967: *Uumaja, Luulaja* ym. – *Virittäjä* 71 (3) s. 243–249.
- BERTILLS, YVONNE 2003: Kaunokirjallisuus ja henkilönnimet. – *Virittäjä* 107 (3) s. 393–397.
- ERDÖDI, JÓZSEF 1969: Mikä oli Otavan aikaisempi nimi? – *Virittäjä* 73 (1) s. 35–43.
- ERKAMO, VILJO 1990: *Roine*-nimen etymologia ja merkitys. – *Virittäjä* 94 (2) s. 218–223.
- GROTEFELT, KUSTAVI 1897: Muutamista ruotsinkielisen Pohjanmaan suomalaisista paikannimistä. – *Virittäjä* 1 (1) s. 100–102.
- 1906: Gotlannin entisestä suomalaisesta nimestä ”Vojjonmaa”. – *Virittäjä* 10 s. 142–143.
- GRÜNTAL, RIHO 1999: *Suomen* alkuperä. – *Virittäjä* 103 (1) s. 99–109.
- HAAVIO, MARTTI 1921: Henrik Bertelsen: *Fællesnavne og Egennavne* [Kirjallisuutta]. – *Virittäjä* 25 s. 122–125.
- HAKULINEN, LAURI 1949: Henkilönnimien synty ja kehitys. [Arvio kirjasta Albert Dauzat 1946: *Les noms de personnes*.] – *Virittäjä* 53 s. 329–330.
- HEIKKILÄ, MIKKO 2012: *Tampere* – saamelaisen Tammerkosken kaupunki. – *Virittäjä* 116 (1) s. 117–124.
- HERTZEN, ERIK VON 1970: Ikivanha vesistönnimi. – *Virittäjä* 74 (1) s. 39–45.
- HULDÉN, LARS 1990: *Tampere – Tammerfors*. – *Virittäjä* 94 (1) s. 33–48.
- HÄMÄLÄINEN, LASSE 2013: Mikä nimi on ollut kaikkein suosituin? Suosiolukumenetelmä etunimien suosionvaihtelun tutkimuksessa. – *Virittäjä* 117 (1) s. 70–81.
- 2016: Suomalaisten verkkoyhteisöjen käyttäjänimet. – *Virittäjä* 120 (3) s. 398–422.
- 2019: Nimet verkossa. Lektio. – *Virittäjä* 123 (3). <https://doi.org/10.23982/vir.83027>.
- IKOLA, NILO 1933: *oia-* ja *ia-*loppuisista paikannimistä. – *Virittäjä* 37 s. 395–399.
- ITKONEN, T. I. 1920: Lappalaisperäisiä paikannimiä suomenkielen alueella. – *Virittäjä* 24 (1) s. 1–11.
- 1964: Lappalaisia *o- ja *oi-loppuisia henkilönnimiä. – *Virittäjä* 68 (4) s. 361–363.
- ITKONEN, TERHO 1963: Viljo Nissilä 60-vuotias. – *Virittäjä* 67 (3) s. 271–273.
- 1988: Panasonic Vastaanottimista PostiTeleen ja TeleForumiin. – *Virittäjä* 92 (3) s. 443–446.
- JÓHANNESON, KRISTINN – KARLSSON, HUGO – RALPH, BO (toim.) 1994: *Övriga namn. Handlingar från NORNA:s nittonde symposium i Göteborg 4–6 december 1991*. Uppsala: Norna-förlaget.
- KALIMA, JALO 1912: Lappalaisten muinainen levintä Venäjällä ja Suomessa paikannimien valossa. – *Virittäjä* 16 s. 115–121.

- 1939: Viljo Nissilä. Vuoksen paikannimistö I. – *Virittäjä* 43 (4) s. 508–520.
- KALLIO, PETRI 1998: Suomi (ttavia etymologioita). – *Virittäjä* 102 (4) s. 613–620.
- KÁLMÁN, BÉLA 1961: Unkarilaisten sukunimien synty. – *Virittäjä* 65 (3) s. 294–305.
- KALSKE, MARJA 2005: Suomessa syntyneiden hevosten nimistö. Lektio. – *Virittäjä* 109 (4).
<https://journal.fi/virittaja/article/view/40439>.
- KEMILÄINEN, ARVI 1905: Suomenkieliset sukunimet yliopistoissamme. – *Virittäjä* 9 s. 121–129.
- KEPSU, SAULO 1974: Nimistöntutkimuksen uusia näkökulmia. [Arvio kirjasta Kurt Zilliacus 1973 (toim.): *Synvinklar på ortnamn*.] – *Virittäjä* 78 (1) s. 98–101.
- 2012: Joennimet. – *Virittäjä* 116 (2) s. 262–275.
- 2015: Prototoponymica. Nimenanto Pohjois-Savossa eräkaudella. – *Virittäjä* 119 (2) s. 267–278.
- KETTUNEN, LAURI 1929: *Eesti ja Viro*. – *Virittäjä* 33 s. 274–279.
- 1957: Suomen *vaha* 'rajakivi'. – *Virittäjä* 61 (1) s. 91–94.
- KIVINIEMI, EERO 1963: Johdatus nimistöntutkimukseen. [Arvio kirjasta Viljo Nissilä 1962: *Suomalaista nimistöntutkimusta*.] – *Virittäjä* 67 (3) s. 274–275.
- 1971: Vastakohta- ja variointinimistä. – *Virittäjä* 75 (2) s. 123–134.
- 1979: Virolaisen nimistön rakenne ja kehitys. [Arvio kirjasta Valdek Pall 1977: *Põhja-Tartumaa kohanimed II*.] – *Virittäjä* 83 (3) s. 248–251.
- 1980: Paikannimistön maailmankuva ja todellisuus. – *Virittäjä* 84 (1) s. 1–6.
- 1995: Namenforschung in Finnland. – Ernst Eichler, Gerold Hilty, Heinrich Löffler, Hugo Steger & Ladislav Zgusta (toim.), *Namenforschung. Ein internationales Handbuch zur Onomastik* s. 176–178. Berlin: Walter de Gruyter.
- KOISTINEN, OLLI 1899: Silmäys kansan nimitietoihin Pohjois-Savossa. – *Virittäjä* 3 s. 120–125.
- KOIVULEHTO, JORMA 1993: *Suomi*. – *Virittäjä* 97 (3) s. 400–408.
- KOSKI, MAUNO 1972: Nimistöntutkimuksemme kavalkadi. [Arvio kirjasta *Nimikirja. Kalevalaseuran vuosikirja* 52, 1972.] – *Virittäjä* 76 (4) s. 482–485.
- 1977: Uusi onomastinen koulukunta. [Arvio kirjoista Eero Kiviniemi, Ritva Liisa Pitkänen & Kurt Zilliacus 1974: *Nimistöntutkimuksen terminologia: Terminologin inom namnforskningen* ja Eero Kiviniemi 1975: *Paikannimien rakennetyypeistä*.] – *Virittäjä* 81 (2) s. 218–224.
- KOSKIMIES, A. V. 1913: Kotieläintemme suomenkielinen nimistö. – *Virittäjä* 17 s. 54–71.
- KROHN, KAARLE 1913: Lempo. – *Virittäjä* 17 s. 29–30.
- KUUSI, MATTI 1983: *Karjalan* arvoitus. – *Virittäjä* 87 (2) s. 235–241.
- KUZMIN, DENIS 2010: Nimistö Vienan Karjalan asutushistorian lähteenä. – *Virittäjä* 114 (2) s. 223–252.
- 2019: Karjalaisten naisten esikristillinen nimistö. – *Virittäjä* 123 (3) s. 431–443. <https://doi.org/10.23982/vir.60729>.
- KÖNÖNEN, AULIS V. A. 1913: Lehmien nimiä Pälkäjärveltä. – *Virittäjä* 19 s. 121–123.
- LEINO, ANTTI 2007: Peruskartalta kielioppiin. Lektio. – *Virittäjä* 111 (2). <https://journal.fi/virittaja/article/view/40563/9989>.
- LESKINEN, HEIKKI – KIVINIEMI, EERO (toim.) 1990: *Finnish onomastics. Namenkunde in Finnland*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- LESKINEN, JUHA 1991: Suomalaisen ja unkarilaisten etunimien vertailua. – *Virittäjä* 95 (3) s. 417–422.
- LOPMERI, J. A. 1950: *Kainuu*. – *Virittäjä* 54 s. 282–286.
- 1960: *Sauvo ja Savo*. – *Virittäjä* 64 (1) s. 14–20.
- MALLAT, KAIJA 1991: Suomalaista nimistöntutkimusta maailmankielillä. [Arvio kirjasta Heikki Leskinen & Eero Kiviniemi (toim.) 1990: *Finnish onomastics. Namenkunde in Finnland*.]

- *Virittäjä* 95 (3) s. 312–317.
- MANTILA, HARRI 2012: *Kyrö, Pohjankangas vai Viltti-Hattula?* Kansalaisten ehdotuksia uuden kunnan nimeksi. – *Virittäjä* 116 (2) s. 231–253.
- MIKKONEN, PIRJO 1988: Nimistö muutissa. [Arvio kirjasta Raija Sandström 1985: *Finska och icke-finska tillnamn i Nedertorneås kyrkböcker på 1800-talet.*] – *Virittäjä* 92 (2) s. 300–304.
- 2014: ”Otti oikean sukunimen.” Vuosina 1850–1921 otettujen sukunimien taustat. Lektio. – *Virittäjä* 118 (1). <https://journal.fi/virittaja/article/view/9421>.
- MÄGISTE, JULIUS 1970: Viron paikannimistä *Põlva* ja 1200-luvun *Walgatabalwe*. – *Virittäjä* 74 (2) s. 249–256.
- NAERT, AINO 1976: Nauvon alun perin suomalaista paikannimistöä. – *Virittäjä* 80 (5) s. 449–459.
- NISSILÄ, VILJO 1934: Paikannimien keräämisestä ja hieman niiden tutkimisestakin. – *Virittäjä* 38 s. 48–86.
- 1935: Eräitä lahjoitusmaajärjestelmän jälkiä Ala-Vuoksen paikannimistössä. – *Virittäjä* 39 s. 110–116.
- 1939: *Vuoksen paikannimistö I*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- 1940: Paikannimien syntykysymyksiä. – *Virittäjä* 44 s. 181–189.
- 1944: Itä-Karjalan paikannimien appellatiivisista piirteistä. – *Virittäjä* 48 s. 399–406.
- 1947: Kuujärven paikannimistöstä. – *Virittäjä* 51 (1) s. 13–19.
- 1948: Pohjois-Pohjanmaan karjalaista nimistöä. – *Virittäjä* 52 s. 215–243.
- 1950: Etelä-Pohjanmaan asutushistoriaa paikannimistön valossa. [Arvio kirjasta Armas Luukko 1949: *Etelä-Pohjanmaan keskiaika.*] – *Virittäjä* 54 s. 178–190.
- 1951a: Eräs alasaksalainen henkilönnimityyppi Suomessa. – *Virittäjä* 55 s. 347–365.
- 1951b: Paikan- ja henkilönnimistön kansainvälinen tutkimuskeskus. – *Virittäjä* 55 s. 211.
- 1952a: Viron ruotsalaisalueiden paikannimistön tutkimusta. [Arvio kirjasta Per Wieselgren 1951: *Ortnamn och bebyggelse i Estlands forna och hittillsvarande svensksbygder.*] – *Virittäjä* 56 s. 60–63.
- 1952b: Kansainvälinen nimistöntutkijain kongressi Uppsalassa. – *Virittäjä* 56 s. 325–326.
- 1954: Syntymäpaikkaa ja -yhteisöä ilmaisevia sanoja nimistössämme. – *Virittäjä* 58 s. 246–287.
- 1956a: Slaavilaisia aineksia nimistössämme. – *Virittäjä* 60 s. 49–70.
- 1956b: Nikolauksen kultti ja nimistömme. – *Virittäjä* 60 s. 228–248.
- 1957: Iin paikannimien kielellisestä rakenteesta. – *Virittäjä* 61 (1) s. 49–90.
- 1959a: *Tampere*-nimestä. – *Virittäjä* 63 (1–2b) s. 91–106.
- 1959b: *Suomi*-nimen ongelma. – *Virittäjä* 63 (3) s. 292–305.
- 1960: Huomioita Ähtärin nimestä. – *Virittäjä* 64 (4) s. 331–335.
- NYSTRÖM, STAFFAN 2008: Järvenimet, tiedonlouhinta ja konstruktiokielioppi. Jännittävä kohtaaminen. [Arvio kirjasta Antti Leino 2007: *On toponymic constructions as an alternative to naming patterns in describing Finnish lake names.*] – *Virittäjä* 112 (1) s. 146–151.
- NÄRHI, EEVA MARIA 1989: Erisnimen toimenkuva. – *Virittäjä* 93 (3) s. 480–485.
- OJANSUU, HEIKKI 1899: Nimistä *Suomi* ja *suomalainen*, *finne* ja *Finland*. – *Virittäjä* 3 s. 81–91.
- 1903: Suomen *Kemiö*- ja ruotsin *Kimito*-nimien äänteellisestä suhteesta. – *Virittäjä* 7 (1) s. 29–30.
- 1912: Paikannimiä: *Suoniemi* ja *Suodenniemi*. – *Virittäjä* 16 s. 68–69.
- 1913: *Suomi*- (*Sooe*-), *Lappi*- (*Lapi*-) ja *Loppi*- (*Löpe*-) nimet Virossa. – *Virittäjä* 17 s. 84–89.
- 1914: *Kupitsa*-nimistä. – *Virittäjä* 18 s. 185–186.
- 1917: Paikannimien selityksiä. 2. *Oulanka*, *Oulainen*, *Uleåborg*, *Oulu*. – *Virittäjä* 21 s. 67–69.
- PAIKKALA, SIRKKA 1997: *Tsekkiläinen etunimikirja*. [Arvio kirjasta Miloslava Knappová 1996:

- Jak se bude Vase dítê jmenovat?* *Virittäjä* 101 (3) s. 488–490.
- 2005: Nimi- ja sanasemantiikkaa Slovakiasta. [Arvio kirjoista Ernst Eichler, Karlheinz Hengst & Dietlind Krüger (toim.) 2001: *Vincent Blanár, Selecta Linguistica et Onomastika* ja Blanár, Vincent 2001: *Theorie des Eigennamens.*] – *Virittäjä* 109 (3) s. 423–430.
- 2010: Nimistöntutkimuksen oppikirja Saksasta. [Arvio kirjasta Andrea Brendler & Silvio Brendler (toim.) 2004: *Namenarten und ihre Erforschung. Ein Lehrbuch für das Studium der Onomastik.*] – *Virittäjä* 114 (2) s. 313–315.
- PALANDER, MARJATTA 1992: Kerimäen pitäjän nimestä. – *Virittäjä* 96 (4) s. 349–360.
- PALL, VALDEK 1971: Önnestunud tüübiuurimus. [Arvio kirjasta Eero Kiviniemi 1971: *Suomen partisippiinimistöä: ensimmäisen partisipin sisältävät henkilön- ja paikannimet.*] – *Virittäjä* 75 (3) s. 326–328.
- PATRONEN, OUTI 2018: Rajakarjalaisen sukunimistön kehittyminen osana Suomen karjalan-kielisen ortodoksivähemmistön suomalaistumista 1818–1925. Lektio. – *Virittäjä* 122 (1). <https://doi.org/10.23982/vir.66865>.
- PAULAHARJU, SAMULI 1908: Pikkasen pakinaa kölleistä. – *Virittäjä* 12 s. 114–117.
- 1909: Lisiä köllipakinaan. – *Virittäjä* 13 (1) s. 13–14.
- PENTTILÄ, AARNI 1943: Eris- ja yleisnimistä. – *Virittäjä* 47 (1) s. 30–40.
- PITKÄNEN, RITVA LIISA 1971: Ruotsin paikannimistä [Arvio kirjasta Bengt Pamp 1971: *Ortnamnen i Sverige.*] – *Virittäjä* 75 (3) s. 328–329.
- 1972: Nimistöntutkijain kongressi Sofiassa. – *Virittäjä* 76 (4) s. 455–457.
- 1975: Nimistöntutkijain kongressi Bernissä. – *Virittäjä* 79 (4) s. 429–431.
- RAHKONEN, PAULI 2011: *Tampere* – saamelainen koskiappellatiivi. – *Virittäjä* 115 (2) s. 252–256.
- RAINIO, JUSSI 1951: Keurusselän ja vanhan Keuruun nimestä. – *Virittäjä* 55 s. 129–138.
- RAINÒ, PÄIVI 2005: Henkilöviittomien synty ja kehitys suomalaisessa viittomakieliyhteisössä. Lektio. – *Virittäjä* 109 (1). <https://journal.fi/virittaja/article/view/40387>.
- RAJASUU, RIITTA 2013: Kuopiossa, Oulussa ja Turussa vuosina 1725–44 ja 1825–44 syntyneiden kastenimet. Lektio. – *Virittäjä* 117 (3). <https://journal.fi/virittaja/article/view/8512>.
- RAPOLA, MARTTI 1921: Pieniä huomioita: *Riðvala* > *Rilvala* > *Rirvala*. – *Virittäjä* 25 (1) s. 35–36.
- RAUTIO HELANDER, KAISA 2009: Namat dan nammii – Sámi báikenamaid dáruiduhttinpolitihkka. Lektio. – *Virittäjä* 113. <https://journal.fi/virittaja/article/view/4168>.
- RAVILA, PAAVO 1933: *Satakunta*. – *Virittäjä* 37 s. 221–223.
- RISSANEN, MATTI 1987: Englantilaisten nimien ääntämisestä. – *Virittäjä* 91 (2) s. 279–282.
- RUUTH, MARTTI 1901: Köllit. – *Virittäjä* 5 s. 41–43.
- RUUTTU, MAIJA 1930: Kivennapalaisista henkilönnimimuodostuksista. – *Virittäjä* 34 s. 450–451.
- RYTKÖNEN, KALLE 1897: Suomalaisista sukunimistä Turun kaupungissa 1600-luvun alku-puolella. – *Virittäjä* 1 s. 49–54.
- RÄIKKÄLÄ, ANNELI 1970: Nimistöntutkijain kongressi Wienissä. – *Virittäjä* 74 (1) s. 54–62.
- 1971: Miten nimistöä tutkitaan? [Arvio kirjasta Harry Ståhl 1970: *Ortnamn och ortnamnsforskning.*] – *Virittäjä* 75 (3) s. 329–330.
- RÄISÄNEN, ALPO 1990: Yleiskuva Suomen paikannimistä. [Arvio kirjasta Eero Kiviniemi 1990: *Perustietoa paikannimistä.*] – *Virittäjä* 94 (2) s. 234–239.
- 1995: Kainuun saamelaisperäisiä paikannimiä. – *Virittäjä* 99 (4) s. 532–544.
- RÄSÄNEN, MARTTI 1936: Nimityypistä *Tavast(e)*, *Ervast(i)* yms. – *Virittäjä* 40 s. 444–446.
- SAARELMA-MAUNUMAA, MINNA 2003: Nimet yhdistävät suomalaisia ja namibialaisia. – *Virittäjä* 107 (2) s. 258–262.
- SAARIKIVI, JANNE 2000: Kontaktiähtöinen kielenmuutos, substraatti ja substraattinimistö. – *Virittäjä* 104 (3) s. 394–415.

- SARTJÄRVI, MAIJA 2013: Kahden etunimityypin yleistyminen ja suosionvaihtelu. – *Virittäjä* 117 (1) s. 44–69.
- SAXÉN, RALF 1899: Huomioita suomalaisen persoonallisen nimistön alalta. – *Virittäjä* 3 (1) s. 1–5.
- SEPPÄLÄ, JANNE 2013: Kulkine.net – tutkimus epävirallisista kulkineennimistä. Lektio. – *Virittäjä* 117 (3). <https://journal.fi/virittaja/article/view/8800>.
- SETÄLÄ, E. N. 1899: *Sabme – Häme*. – *Virittäjä* 3 s. 109–110.
- SJÖBLOM, PAULA 2000: *Soma, Käräsä-Pähkinä ja Junavahti*. Turkulaisten asunto-osakeyhtiöiden nimet. – *Virittäjä* 104 (3) s. 373–392.
- 2004: Kognitiivinen näkökulma proprien semantiikkaan. – *Virittäjä* 108 (1) s. 80–91.
- 2006: Nimellä on merkitystä. Lektio. – *Virittäjä* 110 (2). <https://journal.fi/virittaja/article/view/40482>.
- SJÖBLOM, PAULA – AINIALA, TERHI 2020: Nimistöntutkimus. – Milla Luodonpää-Manni, Markus Hamunen, Reetta Konstenius, Matti Miestamo, Urpo Nikanne & Kaius Sinnemäki (toim.), *Kielentutkimuksen menetelmiä* s. 800–830. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- SOVERI, A. J. 1923: *Tamminkoski – Tammerkoski – Tampere*. – *Virittäjä* 27 s. 72–73.
- SUUTARI, TONI 2000: Kaksikielisten alueiden paikannimistökuultuurin historiasta. – *Virittäjä* 104 (3) s. 449–455.
- SYRJÄLÄ, VÄINÖ 2018: Nimet – kielet – paikka. Lektio. – *Virittäjä* 122 (4). <https://doi.org/10.23982/vir.74114>.
- TALLGREN, A. M. 1933: *Hiisi ja Moisio*. Yritys muinaissuomalaisen asutus- ja yhteiskunta-historian selvittämiseksi. – *Virittäjä* 37 s. 319–331.
- TEPPO, HANNES 1939: *Savoy, Elysée, Metropol*. – *Virittäjä* 43 s. 525.
- TILK, J. 1910: Paikannimiä: vir. *Emajögi, Emumägi* ja suom. *Ämmäkoski*. – *Virittäjä* 14 s. 85–86.
- TUNKELO, E. A. 1899: Mistä nimi Häme? – *Virittäjä* 3 s. 97–107.
- 1900: Kupittaaan nimistä. – *Virittäjä* 4 s. 69–73.
- 1906: Omituinen yhdysperäinen paikannimi. – *Virittäjä* 10 s. 57–59.
- 1908: Vieraiden nimien transskriptioni. – *Virittäjä* 12 s. 163.
- 1910: Lapin *saivva*, suomen *Saivi-* ja *Saimaa*. – *Virittäjä* 14 s. 46–49.
- 1911: *Keuru?* *Keuruu*. – *Virittäjä* 15 s. 46–47.
- 1914: Kalevalan sanat *Uvanto* ja *Uvantolainen*. – *Virittäjä* 18 s. 187–195.
- 1918: Sanoista *Kainuu* ja *kaino*. – *Virittäjä* 22 s. 119–135.
- 1928: Havaintoja naisten *-nen* ja *-tar*-loppuisien sukunimien käytöstä Nilsin hautakirjoituksissa ja vanhoissa kirkonkirjoissa. – *Virittäjä* 32 s. 268–277.
- 1929a: Maannimistä *Viro* ja *Vironmaa*. – *Virittäjä* 33 s. 102–125.
- 1929b: Jatkoa keskusteluun nimistä *Viro* ja *Eesti*. – *Virittäjä* 33 s. 279–295.
- WELIN, SAARA 1978: Uusi unkarilainen henkilönnimijulkaisusarja. [Arvio kirjasarjasta *Magyar Személynévi Adattárak 1–16*] – *Virittäjä* 82 (2) s. 191–193.
- VENNOLA, J. H. 1899: Muistiinpanoja Suomen Lapin nimistöstä 1570-luvulta. – *Virittäjä* 3 s. 64–70.
- WIIK, KALEVI 1996: *Zeme – häme – saame – suomi*. – *Virittäjä* 100 (2) s. 244–252.
- VIRTARANTA, PERTTI 1951: *maden-tyyppinen mon. genetiivi. – *Virittäjä* 55 s. 394–406.
- 1970: *Suodenniemi*-tyyppisestä paikannimistä. – *Virittäjä* 74 (2) s. 236–248.
- VOIONMAA, VÄINÖ 1926: Muinaisten Sääksmäen hämäläisten retkiä Keski-Satakuntaan. – *Virittäjä* 30 s. 44–47.
- ZILLIACUS, KURT 1966: *Ortnamnen i Houtskär*. Studier i Nordisk filologi 55. Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland.

Research methods in the field of onomastics in Virittäjä

The article examines onomastic writings, published in *Virittäjä* between 1897–2019, from a primarily methodological perspective. During this period, *Virittäjä* published nearly 500 onomastic writings, of which almost half, 232, are articles, review articles and lectures given at the public defences of doctoral dissertations. Here, these research papers are classified by their methods into seven groups. The classification is rough, and there is some overlap between the categories. Book reviews and congress reports have been taken into account, but they are not included in the calculations.

Etymological research was prevalent throughout the period: over half of all onomastic papers published in the journal fall into this category. The next most popular methods are name typological analysis, socio-onomastic analysis and contact onomastics, each accounting for ca. 10% of all papers. Functional-semantic analysis and quantitative corpus analysis are rarer occurrences; only 3–4% of all papers follow either of these methods. About 10% have been classified as multidisciplinary papers because they exploit non-linguistic methods in addition to onomastic methods.

The writings in *Virittäjä* reflect the methodical development of Finnish onomastics. New methods always build on what has gone before: for instance, typological thinking can already be observed in the early etymological papers, and socio-onomastic research arose from typological analysis. This being said, semantic and functional analysis was a natural consequence of the typological studies of different nomenclatures, whereas corpus analysis evolved out of previous methods, particularly since the advent of new technological tools for analysing large quantities of data.

Nimistöntutkimuksen metodit Virittäjän kirjoituksissa

Artikkelissa tarkastellaan Virittäjässä vuosina 1897–2019 julkaistuja erisnimiä käsitteleviä kirjoituksia ennen kaikkea metodisesta näkökulmasta. Virittäjässä on tarkasteluajanjaksona ilmestynyt lähes 500 nimistöaiheista kirjoitusta, joista liki puolet, 232, on artikkeleita, katsauksia ja väitöselktioita. Nämä niin sanotut alkuperäistutkimukset on jaettu käytetyn metodin perusteella seitsemään ryhmään. Luokittelu on väistämättä karkea, ja luokkien välillä on päällekkäisyyttä. Kirja-arviot ja konferenssikatkaukset ovat mukana tarkastelussa mutta eivät laskelmissa.

Etymologinen suuntaus on ollut voimissaan koko tarkastelujakson ajan, ja kaikista nimistökirjoituksista yli puolet kuuluu tähän ryhmään. Nimitypologinen analyysi, sosio-onomastiikka ja kontaktionomastiikka ovat seuraavaksi suosituimpia metodeja, joiden kunkin osuus alkuperäistutkimuksista on noin 10 prosenttia. Funktionaalisesemanttinen analyysi ja korpusanalyysi ovat melko harvinaisia; vain kolmesta neljään prosenttia kirjoituksista noudattaa jompaakumpaa metodia. Kymmenisen prosenttia kirjoituksista on luokiteltu monitieteistä analyysia hyödyntäviksi, eli niissä onomastisen metodin ohessa käytetään jotain ei-lingvististä metodia.

Virittäjän kirjoituksissa kuvastuu suomalaisen onomastiikan metodinen kehitys, joka on ollut paljolti aiempien metodien pohjalle rakentamista: esimerkiksi typologisen ajattelun piirteitä alettiin tuoda esiin etymologisissa kirjoituksissa, ja sosio-onomastinen suuntaus taas sai virtaa typologisesta. Nimien merkityspiirteiden ja funktioiden analyysi on ollut luonteva seuraus erilaisten nimistöjen typologiaa selvitetessä. Korpusanalyysi taas on luonnollista kehitystä aiemmista suuntauksista ja lingvistiikassa ylipäänsä käyttöön tulleista suurten aineistojen analyysityökaluista.

Kirjoittajien yhteystiedot:
etunimi.sukunimi@helsinki.fi
etunimi.sukunimi@utu.fi

Terhi Ainiala on suomen kielen yliopistonlehtori Helsingin yliopistossa. Paula Sjöblom on suomen kielen yliopistonlehtori Turun yliopistossa.